

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI VE KAYBI KARARLARININ GERİ ALINMASI

REVOCATION OF THE DECISIONS FOR ACQUISITION AND LOSS OF TURKISH CITIZENSHIP

Yrd. Doç. Dr./Asst. Prof. Cemil Güner*

Öz

Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybına ilişkin idarî kararlar, hukukî şartlar oluşmadan verilmişse, söz konusu kararların Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 40. maddesi uyarınca geri alınması mümkündür. Vatandaşlık kararlarının geri alınmasına ilişkin bu düzenleme, bazı tartışmalara neden olmaktadır. İdare hukukuna özgü bir kavram olan geri alma hakkındaki tartışmalar, özellikle geri almanın hüküm ve sonuçları ile süresi konularında yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, vatandaşlıkla ilgili idarî kararlardaki hukuka aykırılığın idarenin kendi kusurundan kaynaklandığı bu gibi hâllerde getirilecek çözümün, hukukî güven ve istikrar ilkeleriyle uyumlu olması gerekir. Bu çalışmanın amacı, vatandaşlıkla ilgili kararların geri alınması ile ilgili düzenlemenin açıklığa kavuşturulması ve ortaya çıkabilecek hukukî sorunlara çözüm önerilerinde bulunulmasıdır.

Abstract

If the administrative decisions for acquisition and loss of Turkish citizenship have been made without the existence of stipulated legal conditions, revocation of such decisions have been enabled under the article 40 of the Turkish Citizenship Code. This regulation relating to revocation of the decisions of citizenship raises some discussions. The discussion on revocation is a notion peculiar to administrative law mostly major on the legal conclusions and the time limit of revocation. In this context, where such situations of contradiction to law arise from negligence of the administration in the administrative decisions for the citizenship, the solution proposal should be compatible with legal faith and constancy. The aim of this article is to

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, Konya, Türkiye, cguner@selcuk.edu.tr.

**Makale Gönderim Tarihi: 02.05.2017; Makale Kabul Tarihi: 28.11.2017.

examine the regulation with respect to revocation of the decisions of citizenship and to give solution proposals possible legal problems to which it may lead.

Anahtar Kelimeler: *Vatandaşlık, Vatandaşlığın kazanılması, Vatandaşlığın kaybı, İdarî karar, Geri alma.*

Keywords: *Citizenship, Acquisition of citizenship, Loss of citizenship, Administrative decision, Revocation.*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası¹ md. 66/3'te hükme bağlandığı üzere, vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hâllerde kaybedilir. Türk vatandaşlık hukukunda kanunilik ilkesine dayanak teşkil eden bu hüküm gereğince, kanunda vatandaşlığın kazanılması veya kaybı hâli olarak düzenlenmemiş nedenlerle Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybedilmesi mümkün değildir². Bu bakımdan, kanuna aykırı olarak kazanılan veya kaybedilen vatandaşlıkla ilgili kararların idare tarafından geri alınması gündeme gelecektir.

Gerçek kişi ile devlet arasındaki hukukî ve siyasî bağ olarak tanımlanan vatandaşlıkla³ ilgili idarî kararların geri alınması, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu⁴ (TVK) md. 40 ve TVK'nın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik⁵ (Uygulama Yönetmeliği) md. 66'da düzenlenmektedir. 403 sayılı mülga TVK'da⁶ yer bulmayan vatandaşlık kararlarının geri alınmasına ilişkin bu düzenleme, idare hukukuna özgü bir kavram olan idarî işlemin geri alınması mahiyetindedir. Zira vatandaşlığın kazanılması veya kaybıyla ilgili verilen kararlar, birer idarî işlemdir⁷. Bu bakımdan, vatandaşlıkla ilgili bir karar, hukuka aykırı olması hâlinde idarî bir işlem olarak idare hukukundaki geri alma müessesesi uyarınca ortadan kaldırılabileceğinden, TVK'da böyle bir düzenlemeye yer verilmesi, geri almaya ilişkin tekrardan öte bir anlam taşımamaktadır.

Türk vatandaşlığının kazanılmasına ya da kaybına ilişkin kararların geri alınmasının idare hukukunun genel kuralları ve ilkeleri uyarınca gerçekleştirilecek olması, TVK'nın özellikle

¹ RG. 09.11.1982-17863 (Mükerrer).

² DOĞAN, s. 24; GÜNGÖR, s. 54.

³ Vatandaşlık tanımı için bkz. DOĞAN, s. 5; ERDEM, s. 6; GÜNGÖR, s. 1; NOMER, s. 19.

⁴ RG. 12.06.2009-27256.

⁵ RG. 06.04.2010-27544.

⁶ RG. 22.02.1964-11638.

⁷ DOĞAN, s. 24.

vatandaşlığın kaybına ilişkin düzenlemeleri dikkate alındığında birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Öyle ki, konuya ilişkin bir düzenlemenin idare hukuku mevzuatında olmamasının da etkisiyle doktrinde tartışmalara neden olan ve hatta içtihatlarda yeknesaklığın sağlanamadığı görülen idarî işlemlerin geri alınmasının süresi, hüküm ve sonuçları, vatandaşlık hukuku bakımından da çözüm arayan hususlardır.

Çalışmamızda Türk vatandaşlığının hukuka aykırı şekilde kazanılması veya kaybına ilişkin kararların geri alınması ile ilgili tartışmalı konular ele alınacaktır. İdare hukuku ve vatandaşlık hukuku arasında bir genel hüküm - özel hüküm ilişkisi bulunduğundan, vatandaşlıkla ilgili kararların geri alınması konusunda idare hukukuna özgü kurallardan yararlanılacaktır. Zira özel hüküm niteliğindeki vatandaşlık hukukunda geri almaya ilişkin düzenleme eksikliğinin yarattığı boşluk, genel hüküm niteliğindeki idare hukukundaki hüküm ve ilkelere göre doldurulacaktır⁸.

A. İdarî İşlemlerin Geri Alınması

1. Genel Olarak İdarî İşlem ve İdarî İşlemin Sona Erdirilmesi

İdare, görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken birçok hukukî işlem yapmaktadır⁹. İdarenin, hukuk düzeninde değişiklik yaparak hukukî sonuçlar doğuran bu işlemlerine idarî işlem adı verilir¹⁰.

İdarî işlemler, idarenin irade açıklamasında bulunması ile hüküm ve sonuç doğurdıklarından, kural olarak tek taraflı hukukî işlem niteliği taşır¹¹. İdarî işlemler, genel nitelikte düzenleyici bir işlem olabileceği gibi, bireysel nitelikte de olabilir¹². Kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, genelge, tebliğ gibi sürekli, soyut, objektif ve genel durumlar belirleyen, hukuk düzenine yeni kurallar getiren ya da mevcut bir kuralı değiştiren yahut kaldıran işlemler, düzenleyici işlemlerdir¹³. Bireysel işlemler ise, bir memurun tayin edilmesine ya da bir yabancıya Türk vatandaşlığını kazanmasına yönelik verilen kararlar gibi belli bir kişiye, nesneye, olaya uygulanan ve onlar için geçerli bir hukukî durum yaratan işlemlerdir¹⁴.

⁸ GÖZLER, s. 101.

⁹ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 351.

¹⁰ YAYLA, s. 108.

¹¹ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 363; GÜNDAY, s. 124.

¹² ÖZAY, s. 171.

¹³ GÖZÜBÜYÜK, s. 298; ÖZAY, s. 174-178.

¹⁴ GÖZÜBÜYÜK, s. 299.

İdarenin yapmış olduğu işlemlerin hukuka uygun olması asıldır. İdarî işlemin hukuka uygunluğu ise, bu idarî işlemin unsurlarında bir sakatlığın olmamasına bağlıdır¹⁵. İdarî işlemin unsurları; yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurlarıdır¹⁶. Buna göre, bir idarî işlemin yetki unsuru bakımından hukuka uygun olması, idare adına irade açıklamaya yetkili olan kişi, idarî organ veya makam tarafından yapılmasına bağlıdır¹⁷. İdarî işlem yapılırken mevzuatta öngörülen şekil şartlarına uyulmuş olması ise, şekil unsuruna uyulduğu anlamına gelir¹⁸. Şekil unsuru ile bağlantılı olarak, idarî işlemin yapılmasında izlenen usul kurallarına riayet edilmesi de şarttır¹⁹. Sebep unsuruna uygunluk için, idarî işlemin yapılmasını gerektiren kanunî sebebin, daha somut ifadeyle, maddî ve hukukî olayların gerçekleşmiş olması lazımdır²⁰. Aynı şekilde, idarî işlemin yapılması ile beklenen sonucun elde edilmesi, yani hukuk düzeninde yaratılan değişikliğin ortaya çıkması, söz konusu idarî işlemin konu unsuruna aykırı olmaması için zorunludur²¹. Son olarak, idarî işlemin, hedeflendiği amaç için yapılmış olması, amaç unsuru bakımından hukuka uygunluğunu ortaya koyar²². Bu bağlamda, idarî işlemin özel bir amaç için yapılması öngörülmüşse bu amaca, özel bir amaç belirlenmemişse kamu yararına uygun şekilde yapılması gerekir²³.

Bu açıklamalardan hareketle, bir idarî işlemin hukuka uygunluğu, idarî işlemin unsurlarını haiz olması şartıyla sağlanabilir. Bununla birlikte, idarî işlemin unsurları bakımından bir hukuka aykırılığın varlığı, söz konusu işlemin sona erdirilmesini gerektirir. Zira bu, idarenin bir yükümlülüğüdür²⁴.

Mevzuatta konuya ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte²⁵, Türk idare hukukunda, idarî işlemlerin, idarenin iradesine bağlı olarak ancak belli sebeplerle sona erdirilmesi mümkün görülmüştür. İdarenin iradesine bağlı olarak idarî işlemi sona erdiren sebeplerden ilki, idarî işlemin geçmişe etkili olarak (ex tunc) geri alınmasıdır²⁶. İdarî işlemin

¹⁵ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 369.

¹⁶ İdarî işlemin unsurları konusunda ayrıntılı olarak bkz. GÖZLER, s. 743 vd.

¹⁷ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 369; GÜNDAY, s. 134; YAYLA, s. 116.

¹⁸ GÖZLER, s. 829.

¹⁹ GÖZLER, s. 851; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 369.

²⁰ GÖZLER, s. 893; GÖZÜBÜYÜK, s. 399.

²¹ GÖZLER, s. 930; GÖZÜBÜYÜK, s. 400.

²² GÜNDAY, s. 160; YAYLA, s. 140.

²³ GÖZÜBÜYÜK, s. 401.

²⁴ GÖZÜBÜYÜK, s. 303.

²⁵ İdarî işlemin idare tarafından sona erdirilmesine ilişkin 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu'ndaki (İYUK) (RG. 20.01.1982-17580) düzenleme eksikliğine karşın, Genel İdarî Usul Kanunu Tasarısı md. 18/1'de idarî makamların, yürütülen idarî faaliyeti düzenleyen mevzuatta yapılan değişiklikleri, kamu yararını, hizmet gereklerini, kamu düzenini ve kişiler lehine oluşmuş hukukî durumları göz önünde bulundurarak idarî işlemleri değiştirebileceği veya kaldırabileceği öngörülmektedir. Tasarı hakkında bkz. <http://www.idarehukuku.net/mevzuat/Genel-Idar-Usul-Kanunu-Tasarisi.html> (Erişim tarihi: 23.08.2017)

²⁶ İdarî işlemin geri alınması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TAN, s. 5 vd.; ÇAĞLAYAN, s. 43 vd.

idarenin iradesi sonucu sona erdirilme yollarından ikincisi ise, idarî işlemi geleceğe yönelik olarak (ex nunc) kaldırmadır²⁷.

Bu noktada belirtilmelidir ki, idarî işlemde meydana gelen bazı sakatlıklar, söz konusu işlemin yoklukla malûl olmasına sebep olmaktadır. İdare hukukunda yokluk müeyyidesi ve hangi hukuka aykırılıkların yoklukla malûllüğe yol açtığı tartışmalı olmakla beraber²⁸, doktrinde çoğunlukla benimsenen görüş, idarî işlemin unsurlarındaki bir sakatlık, çok ağır ve ilgililerce kolay anlaşılabilir türden ise, yoklukla malûl sayılmasıdır²⁹. Örneğin yetki unsuru çerçevesinde bir idarî işlemde yapılan ağır ve açık yetki tecavüzü³⁰, yetki gasbı³¹ veya fonksiyon (görev) gasbı³², idarî işlemi yok hükmünde kılar. Doktrinde de savunulduğu üzere, bir idarî işlem her ne kadar yoklukla malûl olsa da, madden var olabilecektir³³. Zira bu tür idarî işlemler hukuka aykırı olsalar da, bu hukuka aykırılık tespit edilinceye kadar idare tarafından uygulanmaya ve hatta hukukî sonuç doğurmaya devam edebilmektedir. Bu gerekçeyle, bu tür idarî işlemlerin iptali söz konusu olamasa da³⁴, kendiliğinden ortadan kalkmış sayılamayacaklarından dolayı, hukuka aykırılıklarının tespiti gerektiği gibi, her zaman için geri alınması da mümkündür³⁵.

²⁷ GÖZÜBÜYÜK, s. 304; GÖZLER, s. 1096; GÜNDAY, s. 181.

²⁸ İdare hukukunda yokluk müeyyidesi hakkında ayrıntılı olarak bkz. GÖZLER, s. 1005-1044.

²⁹ GÜNDAY, s. 166.

³⁰ İdare adına karar almaya yetkili olan, ancak başka bir idarî makamın ya da görevlinin alanına giren bir konuda karar alınmasıdır. Örneğin, belli bir bakanlığın karar alması gerekirken başka bir bakanlığın karar alması gibi: GÖZÜBÜYÜK, s. 398.

³¹ İdare adına karar almaya yetkisi olmayan, idare içindeki başka bir kişi ya da kurumun karar almasıdır. Örneğin, bir bakanlıktaki belli bir yetkili kişi yerine, aynı bakanlıktaki karar almaya yetkisi olmayan, alt düzeydeki başka bir kimsenin karar alması gibi: GÖZÜBÜYÜK, s. 397.

³² İdarenin kendi görev alanına girmeyen bir konuda karar almasıdır. Örneğin, yasama ya da yargı organlarının idarî işlem niteliği taşıyan karar alması gibi: GÖZÜBÜYÜK, s. 397.

³³ ÇAĞLAYAN, s. 50.

³⁴ GÜNDAY, s. 165. Yoklukla malûl idarî işlemlerin iptal davası konusu olamamakla birlikte, tespitinin mümkün olduğu savunulmaktadır: ÇAĞLAYAN, s. 50. Nitekim mahkemeler de bu tür idarî işlemlere karşı açılan iptal davalarında söz konusu idarî işlemin yok hükmünde olduğunu tespit etmekte ve bu tür kararların iptalinin istenemeyeceği gerekçesiyle davayı reddetmektedir: GÜNDAY, s. 165-166.

³⁵ TAN, s. 26. Buna karşın doktrinde bir görüş, yoklukla malûl idarî işlemler ile yok hükmünde sayılan idarî işlemler bakımından ikili bir ayırım yapmış ve yoklukla malûl idarî işlemleri, yok hükmünde sayılan idarî işlemlerden farklı nitelendirmiştir. Görüşe göre, maddî yoklukla malûl idarî işlemler hakkında bir müeyyide uygulanması mümkün olamayacağından geri alınmazlar. Örneğin, yetki gasbı ve ağır şekilde aykırılıklarının olduğu idarî işlemler bu kapsamdadır. Buna karşın, fonksiyon (görev) gasbıyla ya da ağır ve açık yetki tecavüzüyle sakat idarî işlemler yok hükmünde olup, her zaman için geri alınabilecektir: GÖZLER, s. 1010, 1021.

2. İdare Hukukunda Geri Alma

a. Geri Alma Kavramı

İdarî işlemlerin idare tarafından sona erdirilmesi yollarından biri de geri almadır. Buna göre, bir idarî işlemin, onu yapan idarî organ ya da makamın iradesiyle işlemin yapıldığı tarihten itibaren ortadan kaldırılması, idarî işlemin geri alınması olarak tanımlanmaktadır³⁶.

Görüldüğü üzere, bir idarî işlemin geri alınması, onu geçersiz kılmaktadır. Başka bir deyişle, idarî işlem, başka bir idarî işlemle geri alınmakla yapıldığı tarihten itibaren hukuk alanından silinmektedir³⁷.

b. Geri Almaya Konu İdarî İşlemler

Geri almanın konusunu oluşturacak idarî işlem, hukuka aykırı bir idarî işlem olabileceği gibi, hukuka uygun bir idarî işlem de olabilir. Ekseriyetle hukuka aykırı idarî işlemlerin geri alındığı görülmekle birlikte, hukuka uygun bir idarî işlemin de idarece geri alınması mümkündür.

Hukuka uygun bir bireysel idarî işlemin geri alınmasında, bu işlemin hak doğurup doğurmadığı önem arz eder. Hukuka uygun olmakla birlikte hak doğurmeyen bir bireysel işlemin, hak doğurucu bir özellik göstermemesinin geri almaya yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Buna göre, ilgililerin hukuka uygun ancak kendileri için hak yaratmayan bir idarî işlemin muhafazasını talep hakları olmadığından, söz konusu idarî işlemlerin geri alınmasından değil, kaldırılmasından söz edilebilir³⁸. Ancak hukuka uygun bir bireysel idarî işlemin ilgilisi bakımından aleyhe sonuçlar doğurması ihtimalinde, söz konusu idarî işlemin idarece kaldırılması yerine istisnaen geri alınmasında da bir engel bulunmamaktadır³⁹. Hukuka uygun ancak hak doğurucu özellik gösteren bireysel idarî işlemlerin geri alınmasının ise, hiçbir koşulda mümkün olmadığı görüşü hâkimdir⁴⁰. Buna göre, ilgilisi için hak doğurmuş hukuka uygun bir idarî işlem, kanunî şartları oluşması halinde, başkaca bir idarî işlemle sona erdirilmesi durumu bir yana, geri alma yoluyla hükümsüz hale getirilemeyecektir⁴¹.

Hukuka uygun düzenleyici işlemlerin geri alınması konusu ise tartışmalıdır. Doktrinde bir görüş, hukuka uygun bir düzenleyici işlemin, geçmişte hiçbir kimse için uygulanabilir hale

³⁶ Geri almanın tanımına ilişkin tespitler için bkz. BÜLBÜL, s. 16; ÇAĞLAYAN, s. 43; GÖZLER, s. 1112; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 445; GÜNDAY, s. 170; TAN, s. 111.

³⁷ GÜNDAY, s. 170.

³⁸ TAN, s. 43.

³⁹ TAN, s. 44.

⁴⁰ DURAN, s. 423; TAN, s. 49.

⁴¹ TAN, s. 49.

gelmemiş olması şartıyla, geri almaya da konu edilebileceğini savunmakla beraber, kaldırma yolunun tercih edilmesinin daha makul olduğu ve hatta kaldırma varken geri alma yolunun tercih edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir⁴². Doktrindeki aksi yöndeki görüşe göre ise, hiç kimsenin hukuka uygun düzenleyici işlemlerin muhafazasını talep yönünde bir kazanılmış hakkının bulunmadığından bahisle, şahsî haklar doğurması da imkan dâhilinde olan hukuka uygun düzenleyici işlemler, kaldırmaya konu edilebilecektir⁴³.

Uygulamada, geri alınacak idarî işlemlerin genellikle hukuka aykırılık arz edenler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, geri almaya konu edilecek idarî işlemdeki hukuka aykırılığın yargısal yoldan iptali gerektiren hukuka aykırılıkla aynı derecede olması gerekip gerekmediği izaha muhtaçtır. Konuya ilişkin bir düzenleme bulunmamakla birlikte, konuya ilişkin bir yaklaşım, bir idarî işlemin geri alınabilmesi için yargısal yoldan iptalini gerektirecek bir sakatlığı haiz olmasının şart olmadığı yönündedir. Buna göre, bir idarî işlem kamu hizmetinin işleyişine zarar verecek ise, yargısal yoldan iptalini gerektirecek bir sakatlığı olmasa da idarece geri alınabilmelidir⁴⁴. Bu sebeple, geri alınmadaki hukuka aykırılık geniş yorumlanmalı, yargı makamlarınca iptalini gerektirecek bir sakatlığı haiz olmasa da hukuka aykırı bir idarî işlem, idarece kamu hizmetinin yürütülmesine engel olduğu ya da daha iyi yürütülmesi bakımından elverişlilik arz etmediği gerekçeleriyle geri alınabilmelidir⁴⁵.

c. Geri Alma İşlemi

İdarî bir işlemin geri alınması, yine bir idarî işlemle gerçekleştirilmektedir⁴⁶. Dolayısıyla, geri alma işleminin de idarî işlemin unsurlarını haiz olması şarttır⁴⁷. Buna göre, bir idarî işlemi geri alan idarî işlemin, yukarıda açıklanan idarî işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları bakımından hukuka uygun olması esastır⁴⁸.

Geri alma işleminin yetki unsuru bakımından hukuka uygun olması, hukuka aykırı idarî işlemin kural olarak o işlemi yapan idarî organ ya da makamlarca geri alınmasıdır. Böyle bir sonuç, yetkide paralellik ilkesinin de bir gereğidir⁴⁹. Buna göre, geri almaya yetkili merci, kural

⁴² DURAN, s. 422.

⁴³ TAN, s. 66.

⁴⁴ TAN, s. 24.

⁴⁵ Konuya ilişkin tespitler için bkz. ÇAĞLAYAN, s. 47.

⁴⁶ GÖZLER, s. 1112; GÜNDAY, s. 170; TAN, s. 111.

⁴⁷ ÇAĞLAYAN, s. 48; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 450.

⁴⁸ GÜNDAY, s. 171.

⁴⁹ ÇAĞLAYAN, s. 48; DURAN, s. 422; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 450; GÜNDAY, s. 171.

olarak geri alınacak idarî işlemi yapan idarî makamdır. Dolayısıyla, geri alma işleminin geri almaya yetkili kişi, organ ya da makam tarafından yapılması şarttır⁵⁰.

Geri alma işleminin şekil unsuru bakımından hukuka uygunluğu ise, usulde paralellik ilkesinin bir yansıması olarak, aksi öngörülmedikçe, hukuka aykırı idarî işlem hangi usul ve şekil kuralına göre yapıldıysa geri alma işleminin de aynı usul ve şekle uygun olarak gerçekleştirilmesi ile sağlanabilir⁵¹. Bu sebeple, aksi öngörülmedikçe, bir idarî işlemin yapılmasında takip edilen şekil ve usul kurallarına riayet edilmesi zorunludur⁵².

Hukuka aykırı bir idarî işlem, geri alma işleminin sebep unsurunu oluşturur. Bu sebeple, geri alma işleminin gerçekleştirilebilmesi için ortada hukuka aykırı bir idarî işlemin olması şarttır⁵³.

Geri alma, aşağıda ayrıntılarıyla açıklanacağı üzere, hukuka aykırı bir idarî işlemin geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılması sonucunu doğuracaktır. Bu sebeple, geri alma işleminin konu unsuru, bizatihi bu hukukî sonuçtur⁵⁴.

Son olarak, geri alma işleminin amacı da kamu yararı olduğundan, amaç unsuru bağlamında bunun temini zorunludur. Gerçekten de, hukuka aykırı bir idarî işlemin hukuk düzeninden bertaraf edilmesi kamu yararı gereğidir⁵⁵.

d. Geri Alma Süresi

İdarenin geri alma yetkisini kullanma süresi, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira idarî işlemlerin geri alınması hususunda kanun koyucu tarafından bir süre öngörülmemesi, birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, söz konusu tartışmaların giderilmesi açısından öncelikle, İYUK'ta açık bir düzenlemeye yer verilmesi gerektiği kanısındayız⁵⁶. Nitekim Genel İdarî Usul Kanun Tasarısı'nda hukuka aykırılıkları saptanan bireysel işlemlerin iptal davası açma süresi içinde veya açılmış olan iptal davası sonuçlanıncaya kadar, buna karşın yetkisizliği belirgin olan makamlarca ya da kanun hükümleri bariz biçimde ihlâl edilmek suretiyle açık hataya düşülerek ya da hile, zorlama veya ilgililerin gerçek dışı beyanı sonucu

⁵⁰ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 450; GÜNDAY, s. 171.

⁵¹ ÇAĞLAYAN, s. 48; DURAN, s. 422.

⁵² GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 450

⁵³ ÇAĞLAYAN, s. 48; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 450.

⁵⁴ ÇAĞLAYAN, s. 48.

⁵⁵ ÇAĞLAYAN, s. 48.

⁵⁶ İdare hukuku doktrinindeki aynı yönde bir görüş için bkz. ÇAĞLAYAN, s. 57.

yapıldığı saptanan idarî işlemlerin ise her zaman geri alınabileceği öngörülme suretiyle, geri almanın süresi konusunda belirlilik ve öngörülebilirlik sağlandığı görülmektedir (md. 18/3-4)⁵⁷.

İdare hukukunda geri alma süresi, kanunî düzenleme eksikliğinden ötürü hâli hazırda doktrindeki görüşler ve içtihatlar çerçevesinde belirlenmektedir. Doktrinde, idarî işlemlerin dava açma süresi içinde geri alınabileceği görüşü hâkimdir⁵⁸. Geri almanın dava açma süresi içinde kullanılması gereğinin temelinde, idarî istikrar ilkesi yatmaktadır⁵⁹. Aynı şekilde, geri almanın belli bir süreyle sınırlandırılması, kişilerin kendi hukukî durumlarının her an değişebileceği endişesine kapılmalarının önüne geçilmesi bakımından şarttır⁶⁰. Buna karşın, geri almanın dava açma süresi içinde mümkün olabileceğine ilişkin getirilen bu çözümün, bazı hâllerde dikkate alınamayacağı ileri sürülmektedir. Buna göre, yokluk, açık hata ve ilgilinin hileli davranışları sonucu ortaya çıkan idarî işlemlerin geri alınmasında bir süre olmamalıdır⁶¹.

Danıştay'ın konuya ilişkin kararlarında ise, bir yeknesaklığın olmadığı görülmektedir⁶². Danıştay, bazı kararlarında hukuka aykırı idarî işlemlerin, ilgisinin kusuru olmadığı sürece, dava açma süresi içinde⁶³, diğer bazı kararlarında ise, hukuka aykırı idarî işlemlerin dava açma süresine bakılmaksızın her zaman geri alınabileceğine hükmetmiştir⁶⁴. Hatta Danıştay'ın bazı kararlarında, hukuka aykırı idarî işlemlerin makul bir süre içinde geri alınabileceğine hükmettiği de görülmektedir⁶⁵. Danıştay'ın böyle bir içtihat değişkenliğinde, dava konusu somut olayın etkili olduğu ifade edilmektedir⁶⁶.

Yargıtay'ın geri almanın süresine ilişkin içtihadı ise, Danıştay içtihatlarıyla karşılaştırıldığında tutarlı gözükmektedir⁶⁷. Yargıtay'ın bir içtihadı birleştirme kararında, yokluk, mutlak butlan, kişinin gerçek dışı beyanı ve hile yapılmış olması hâlleri dışında, idarenin, hukuka aykırı bir idarî işlemi ancak iptal davası süresi içinde, kanunlarda özel bir süre

⁵⁷ <http://www.idarehukuku.net/mevzuat/Genel-Idar-Usul-Kanunu-Tasarisi.html> (Erişim tarihi: 23.08.2017).

⁵⁸ TAN, s. 116. Fransız hukukunda da geri almanın süresinin iptal davası süresi gibi objektif bir kriterle dayandırıldığına ilişkin bir tespit için ayrıca bkz. GÜNDAY, s. 176.

⁵⁹ ÇAĞLAYAN, s. 49.

⁶⁰ GÖZLER, s. 1120.

⁶¹ Görüş hakkında bkz. TAN, s. 74.

⁶² Konuya ilişkin olarak bkz. GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 451-466.

⁶³ Danıştay, bir içtihadı birleştirme kararında özetle, idarenin yokluk, açık hata, ilgilinin hilesi veya gerçek dışı beyanı hâllerinde idarî işlemi her zaman için geri alabileceğine, bunun dışında kalan hâllerde ise, dava açma süresinin esas alınarak geri almanın gerçekleştirilebileceğine hükmetmiştir. Danıştay'ın 22.12.1973 tarihli ve E. 1968/8, K. 1973/14 sayılı kararı için bkz. RG. 14.06.1974-14915.

⁶⁴ Danıştay'ın, hukuka aykırı idarî işlemlerin her zaman geri alınabileceğine ilişkin örnek bir kararı için bkz. Danıştay 5. Dairesi, 25.12.1990 tarihli ve E. 1987/3150, K. 1990/3185 sayılı kararı: Kazancı İçtihat Bankası.

⁶⁵ Danıştay'ın, hukuka aykırı idarî işlemlerin makul süre içinde geri alınabileceğine ilişkin örnek bir kararı için bkz. Danıştay 8. Dairesi, 07.07.2006 tarihli ve E. 2006/2880, K. 2006/2896 sayılı kararı: Kazancı İçtihat Bankası.

⁶⁶ GÖZLER, s. 1107.

⁶⁷ Aynı yönde bir görüş için bkz. GÖZLER, s. 1107.

öngörölmüş ise bu süre içinde yahut iptal davası açılmış ise dava sonuna kadar geri alabileceği hükme bağlanmıştır⁶⁸.

Nihayetinde, bireysel idarî işlemlerin geri alma süresinin belirlenmesinde, ilk olarak, idare hukukundaki ayırım çerçevesinde yetkili makamın kararının hukuka uygun olup olmaması kriteri dikkate alınacaktır. Zira hak doğurucu nitelikte hukuka uygun bir bireysel idarî işlem kural olarak geri alınamazken⁶⁹, hak doğurucu olmayan hukuka uygun bir bireysel idarî işlemin geri alınmasında bir engel bulunmamaktadır⁷⁰. Bu doğrultuda, hukuka aykırı bireysel idarî işlemlerin geri alınma süresinin tespitinde, söz konusu idarî işlemin hak doğurucu niteliği haiz olup olmaması belirleyici olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, hak doğurucu mahiyette olmayan hukuka aykırı bir bireysel işlem, her zaman geri alınabilmekle birlikte, hak doğurucu niteliği haiz olması ihtimalinde, geri alma, ancak dava açma süresi içinde mümkün olabilecektir⁷¹.

Bu noktada üzerinde durulması gereken hususlardan biri de, geri alma süresinin tayini çerçevesinde esas alınacak olan dava açma süresinin başlangıç ve sona erme anının tespitidir. Doktrinde ağırlıklı olarak kabul edilen görüş, dava açma süresi olarak, idarî yargıdaki iptal davası açma süresi olan altmış günlük sürenin, geri alma bakımından da kabul edilmesi yönündedir⁷². Buna göre, geri almaya konu idarî kararın ilgililere tebliği, ilânı ya da yayımı tarihi, geri alma süresinin başlangıcıdır⁷³.

İdarî yargıda dava açma süresini uzatan sebepler, doğal olarak geri alma süresinin de uzamasına neden olur⁷⁴. Buna göre, İYUK md. 11 uyarınca, ilgililer tarafından idarî dava açılmadan önce, idarî işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan idarî dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvuru, işlemeye başlamış olan idarî dava açma süresini durdurur. Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İsteğin reddedilmesi veya

⁶⁸ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun, 27.01.1973 tarihli ve E. 1972/6, K. 1973/2 sayılı kararı için bkz. RG. 04.04.1973-14497. Yargıtay'ın bu kararından kısa bir süre sonra Danıştay'ın verdiği içtihadı birleştirme kararında da aynı yönde bir çözüm benimsenmiş gözükmeyle birlikte, söz konusu karar, hukuka aykırı terfi ve intibak işlemlerinin sonuçları ile ilgilidir. Danıştay'ın 22.12.1973 tarihli ve E. 968/8, K. 973/14 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı için bkz. RG. 14.06.1974-14915.

⁶⁹ Kanunda aksinin öngörölmüş olması hâlinde ya da bizzat ilgisinin talepte bulunması ihtimalinde hak doğurucu nitelikteki hukuka uygun bireysel işlemlerin de istisnaen geri alınabileceğine ilişkin genel bir tespit için ayrıca bkz. GÖZLER, s. 1119.

⁷⁰ GÖZLER, s. 1117-1119.

⁷¹ GİRİTLİ/BİLGEN/AKGÜNER, s. 1011; GÖZLER, s. 1120; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 461.

⁷² ATAY, s. 518; GÖZLER, s. 1124; GÜNDAY, s. 175; TAN, s. 122.

⁷³ GÖZLER, s. 1124.

⁷⁴ GÖZLER, s. 1125.

reddedilmiş sayılması hâlinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır.

Dava açma süresinin belirlenmesinde gündeme gelebilecek ihtimallerden biri de, geri alma konusu idarî işlemin iptali için mahkemede dava açılmış olmasıdır. Davanın açılması idarî işlemin kesinleşmesine engel olacağından, bir başka deyişle, dava açılmasıyla hâli hazırda kesinleşmiş bir idarî işlem olmayacağından⁷⁵, idarenin, hukuka aykırı işlemini dava devamınca geri almasında da hiçbir mahzur bulunmamaktadır⁷⁶.

e. Geri Almanın Hukukî Sonuçları

Geri almanın idarî işlem açısından hukukî sonucu, geri alınan idarî işlemin mevcudiyetine yapıldığı tarihten itibaren son verilmesidir⁷⁷. Bu hukukî etki, doğurduğu sonuçları itibariyle, idarî işlemin yargı makamlarınca iptaline benzetilmektedir⁷⁸.

İdarî işlemin geri alınmasının, geri almaya konu idarî işlemin kimliği üzerinde de bazı etkileri olacaktır. Geri alma, geri alınan idarî işlemin mevcudiyetine yapıldığı tarihten itibaren son verdiğinden ötürü, söz konusu idarî işlemin tek yanlılık⁷⁹, icraîlik⁸⁰ ve kanunîlik⁸¹ nitelikleri de son bulacaktır. Başka bir ifadeyle, geri alınmayla birlikte hukuken varlığını yitirmiş bir idarî işlemin kanunî bir dayanağı kalmayacak; idare tarafından uygulanabilmesi mümkün olamayacaktır⁸².

Geri almanın doğal olarak, idarî işlemin hukukî sonuçları üzerinde de etkisi vardır. Geri alma, idarî işlemin mevcudiyetine son vermekle birlikte, bunun hangi andan itibaren hüküm ve sonuç doğuracağına tespiti, geri almayı idarî işlemi ortadan kaldıran diğer sebeplerden ayırt edecektir. Genel olarak kabul edildiği üzere, geri alma, geçmişe etkilidir. Buna göre, geri alınan idarî işlem, yapıldığı tarihten itibaren ortadan kaldırılmaktadır⁸³.

⁷⁵ GÖZLER, s. 1122; DURAN, s. 424.

⁷⁶ Genel İdarî Usul Kanun Tasarısı md. 18/3'de de, hukuka aykırılıkları saptanan bireysel idarî işlemlerin, iptal davası açma süresi içinde veya açılmış olan iptal davası sonuçlanıncaya kadar geri alınabileceği öngörülmektedir.

⁷⁷ TAN, s. 5.

⁷⁸ ÇAĞLAYAN, s. 44.

⁷⁹ İdarî işlemlerin idarenin tek taraflı idare açıklaması ile ilgililerin iradesine bakılmaksızın hukukî sonuç doğurması, başka bir ifadeyle, kamusal iradenin üstünlüğünün esas alınması, idarî işlemlerin tek yanlılığından kaynaklanmaktadır: GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 367; GÜNDAY, s. 124; ÖZAY, s. 158.

⁸⁰ İdarî işlemlerin herhangi bir yargı kararına ihtiyaç olmaksızın icra edilebilmesi, idarî işlemlere icraî işlem özelliği vermektedir: GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 368; ÖZAY, s. 161.

⁸¹ İdarî işlemlerin kanunî bir dayanağının olduğu ve kanuna uygun olarak yapıldığı varsayımı, idarî işlemlerin kanunîliği olarak ifade edilmektedir: GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 368; ÖZAY, s. 160.

⁸² ÇAĞLAYAN, s. 44.

⁸³ ÇAĞLAYAN, s. 44; DURAN, s. 422; GÜNDAY, s. 170; TAN, s. 14.

Geri alınan hukukî sonuçları bağlamında üzerinde durulması gereken hususlardan biri de, geri alınan idarî işlemin geri alma kararına kadar yürürlükte kaldığı dönemde doğurduğu hukukî sonuçların akıbetidir. Bu hususta genel kabul, geri alınan idarî işlemin doğurduğu bireysel yani şahsî sonuçların korunacağı yönündedir⁸⁴. Buna göre, bir idarî işlem geri alınmaya kadar kişiler lehine korunmaya değer şahsî hukukî sonuçlar doğurmuşsa bunlar korunacaktır⁸⁵. Ancak geri alınan idarî işlemin kişiler lehine şahsî hukukî sonuçlarının korunabilmesi için, söz konusu idarî işlemin, ilgili kişilerin hilesi veya gerçek dışı beyanları sonucunda yapılmış olmaması şarttır⁸⁶.

Geri almayla birlikte, geri alınan idarî işlem sebebiyle kaybedilen hakların iadesi esastır. Zira geri almayla birlikte, eski halin aynen geri getirilmesi şeklinde bir hukukî sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, geri alınan idarî işlemin kişiler aleyhine doğurduğu hukukî sonuçların tümüyle giderilmesi gerekir⁸⁷.

B. Türk Vatandaşlığına İlişkin Kararların Geri Alınması

1. Türk Vatandaşlığına İlişkin Kararların Geri Alınmasına İlişkin Düzenleme

Türk vatandaşlığına ilişkin kararların geri alınması, TVK md. 40’da düzenlenmiştir. Geri alma yolu, kanun koyucu tarafından vatandaşlıkla ilgili kararlara özgülense de, konu, teknik anlamda idare hukukunda öngörülen idarî işlemin geri alınması kapsamındadır. Buna göre, Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır.

Uygulama Yönetmeliği md. 66’da ise, Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararların, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer ya da sehven verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde, kararı veren makam tarafından geri alınacağı; geri alınan kararın, ilk karar tarihinden itibaren hükümsüz hâle geleceği hükme bağlanmıştır.

⁸⁴ TAN, s. 73. Konuyu “birel ve özgül sonuçların değişmezliği ilkesi” olarak nitelendiren bir tespit için ayrıca bkz. DURAN, s. 422.

⁸⁵ ÇAĞLAYAN, s. 45.

⁸⁶ İdarenin hukuka aykırı bir işlemine bir kimsenin gerçek dışı beyanı veya hilesinin sebebiyet vermesi durumunda, söz konusu kişi için temin edilen hukukî durumların hiçbir zaman kazanılmış bir hak teşkil etmeyeceği, Danıştay’ın 02.10.1971 tarihli ve E. 66/4, K. 71/36 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında ifade edilmektedir. Tespit için bkz. ÇAĞLAYAN, s. 45, dn. 14.

⁸⁷ ÇAĞLAYAN, s. 45.

2. Geri Almaya Konu Türk Vatandaşlığına İlişkin Kararlar

Geri almaya konu kararlar, TVK md. 40'da “hukukî şartlar oluşmadan” ya da “mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşılan” vatandaşlığın kazanılmasına ya da kaybına ilişkin kararlar şeklinde belirlenmiştir. Dolayısıyla, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı kararların vatandaşlığın kazanılması ya da kaybıyla ilgili olması arasında bir fark bulunmamaktadır. Uygulamada genellikle Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin kararların geri almaya konu teşkil ettiği görülse de⁸⁸, Türk vatandaşlığını kazandıran bir kararın geri alınması her zaman için ihtimal dâhilindedir.

Kanun koyucunun vatandaşlıkla ilgili geri alınacak kararları, hukukî şartlar oluşmadan ya da mükerrer olarak verilen kararlar şeklinde öngörmesi, genel olarak idarî işlemin geri alınması kavramı karşısında bazı tereddütlere yol açmaktadır⁸⁹. Yetkili makam tarafından, Türk vatandaşlığının kazanılması ya da kaybına ilişkin kararların hukukî şartlar oluşmadan alınması, kanunîlik ilkesinin ihlâl edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, Türk vatandaşlığının kazanılması ya da kaybına ilişkin hukukî şartlar oluşmadan alınan kararların, idarî işlemin unsurları bakımından sakatlığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, genel olarak bir idarî işlemin unsurları, bu işlemi düzenleyen mevzuat hükümleri uyarınca tayin edileceğinden, vatandaşlıkla ilgili geri alınacak kararların tespitinde, TVK'nın Türk vatandaşlığının kazanılması ya da kaybına ilişkin öngördüğü şartlar, idarî işlemin unsurları çerçevesinde esas alınacaktır.

“Hukukî şartlar oluşmadan alınan karar” kavramına doktrinde getirilen eleştirilerden bir diğeri, bunun yoklukla malûl idarî işlemleri kastettiğine ilişkindir. Görüşe göre, hukukî şartları oluşmadan yapılan bir idarî işlemin muhtemel müeyyidesi yokluk olacağından, böyle bir idarî işlemin geri alınmasının öngörülmesi isabetten uzaktır⁹⁰. Buna karşın yukarıda da ifade edildiği üzere, idare hukukunda genel eğilim, yoklukla malullüğün yalnızca idarî işlemin unsurlarında

⁸⁸ Uygulamada, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin kararların geri alınması ön plâna çıkmaktadır. Örneğin, Bakanlar Kurulu, 403 sayılı mülga TVK md. 25/(a), (ç) ve (d) bentleri uyarınca 04.10.2004 tarih ve 2004/7956 sayılı kararı (RG. 20.10.2004-25619) ile toplam 177 kişinin Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı almıştır. Buna göre, 177 kişinin 31'inin TVK md. 25/(a) gereğince “İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar”dan olduğu; 137'sinin TVK md. 25/(ç) gereğince “Yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye’de savaş ilânı üzerine, yurt dışında bulunup da yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler”den olduğu; 9'unun ise TVK md. 25/(d) gereğince “Sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanunî süre içinde dönmeyenler”den olduğu gerekçeleriyle vatandaşlıklarının kaybettirilmesine karar verilmiştir. Hakkında TVK md. 25/(ç) uyarınca kaybettirme kararı verilen 137 kişiden biri hakkındaki idarî karar, Bakanlar Kurulu'nun 29.03.2012 tarih ve 2012/3048 sayılı kararı (RG. 27.04.2012-28276) ile geri alınmıştır.

⁸⁹ TANRIBİLİR, s. 56.

⁹⁰ TANRIBİLİR, s. 56. İdare hukuku doktrininde Gözler tarafından yapılan, ancak yoklukla malûl idarî işlemler-yok hükmünde sayılan idarî işlemler ayrımı doğrultusunda yalnızca yoklukla malûl idarî işlemlerin geri alınamayacağına ilişkin başka bir tespit için ayrıca bkz. GÖZLER, s. 1010.

oluşan çok ağır ve ilgililerce kolayca anlaşılabilir olan sakatlıklar bakımından esas alınması yönündedir⁹¹. Dolayısıyla, hukukî şartlar oluşmadan alınan kararlar da dâhil olmak üzere, hukuka aykırı idarî işlemlerin tümünün müeyyidesinin yokluk olduğu söylenemez.

TVK md. 40’da vatandaşlığın kazanılması ya da kaybına ilişkin “mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşılan kararlar”ın geri alınacağı düzenlenmesi, yine tartışmaya yol açacak cinstendir. Vatandaşlıkla ilgili mükerrer bir karar, daha önce verilmiş bir kararın yeniden verilmesi anlamına gelmektedir. Mükerrer olarak verilmiş bir karar, konu unsuru bakımından idarî işlemin hukuka aykırılığına yol açar. Bu bakımdan, idarî işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları bakımından mevcut olan sakatlıkların tümünü öngörür şekilde “vatandaşlığın kazanılması ya da kaybı ile ilgili hukuka aykırı karar” şeklinde bir ifadeye TVK md. 40’da yer verilmesinin daha uygun olacağı, dolayısıyla vatandaşlıkla ilgili mükerrer kararların da geri almaya tâbi olduğunun ayrıca öngörülmesinin bir gereği bulunmadığı kanısındayız.

Vatandaşlıkla ilgili geri almaya konu kararların kapsamına Uygulama Yönetmeliği md. 66’nın “sehven verilen” kararları da dâhil etmesi, bu konuda ortaya çıkan belirsizliği daha da artırmaktadır. Zira sehven verilen bir vatandaşlık kararının, aslında verilmemesi gerekirken idare tarafından yanlışlıkla verilen bir kararı ifade etmekten öte bir anlamı bulunmamaktadır. Bu sebeple, Uygulama Yönetmeliği md. 66’da da TVK md. 40 bakımından teklif ettiğimiz “vatandaşlığın kazanılması ya da kaybı ile ilgili hukuka aykırı karar” şeklinde bir düzenlemeye gidilmesi, madde içeriğinin kanunî düzenleme ile uyumlaştırılmasını sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi, vatandaşlığın kazanılması ya da kaybıyla ilgili geri almaya konu kararlar, esasen idarî işlemin unsurları bakımından hukuka aykırılık teşkil eden kararlardır. İdarenin vatandaşlıkla ilgili kararlarının, idarî işlemin unsurları bakımından birçok sakatlıkla karşı karşıya kalması mümkündür. Türk vatandaşlığını kazandıran ya da kaybettiren bir kararın kanunen yetkili kılınmış idarî makam tarafından verilmemesi, bu kararı yetki unsuru bakımından sakatlar. Örneğin, Türk vatandaşlığının istisnaî yoldan kazanılmasında yetkili makam, TVK md. 12/1 uyarınca Bakanlar Kurulu’dur. Vatandaşlığın bu yolla kazanılmasında teklif makamı olarak öngörülen İçişleri Bakanlığı’nın bir yabancıyı Türk vatandaşlığını kazanmasına karar vermesi, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin idarî kararın yetki unsuru bakımından hukuka aykırılığına yol açar. Benzer şekilde, Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen bir kimse hakkında TVK md. 26/1’de yetkili makam olarak belirlenen İçişleri

⁹¹ GÜNDAY, s. 165.

Bakanlığı yerine başvurunun yapıldığı Valilik tarafından karar verilmesi, söz konusu idarî kararın yetki unsuru bakımından hukuka aykırı sayılması için yeterlidir.

İdarî işlemler, kural olarak şekle bağlıdır⁹². Bu nedenle, mevzuatta öngörülen şekil ve usul kurallarına uyulmaması, idarî işlemi sakatlar. Örneğin, belli bir idarî makamın görüşünün alınmasının veya soruşturma yapılmasının öngörüldüğü hâllerde, bu işlemlerin yapılmadan nihaî kararın alınması, şekil unsuruna aykırılık gerekçesiyle geri alma sebebi teşkil eder⁹³. Bu doğrultuda, TVK md. 11 uyarınca genel olarak Türk vatandaşlığına alınmada, vatandaşlık başvurusunda bulunan yabancıнын millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından Türk vatandaşlığını kazanmasına engel teşkil edecek bir hâlinin bulunup bulunmadığı, iyi ahlâk sahibi olup olmadığı, hangi tarihte Türkiye'ye geldiği, ikamet tezkeresinin hangi amaçla verildiği, müracaat tarihinden geriye doğru ne kadar süre ile ülkemizde ikamet ettiği, bu süre içinde yurt dışına çıkış yapıp yapmadığı, yapmış ise tarihleri ve süresi ile ilgili olarak Başvuru İnceleme Komisyonu'na gönderilmek üzere İl Emniyet Müdürlüğü tarafından bir soruşturma yapılarak dosya hazırlanması öngörülmektedir (Uygulama Yönetmeliği md. 18). Buna göre, İl Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılması gerekli olan soruşturmanın eksikliği, vatandaşlığın kazanılması ile ilgili idarî kararı, şekil unsuru bakımından hukuka aykırı kılar.

İdarî işlemler, kural olarak sebebe dayandırılmak zorundadır⁹⁴. Buna uygun olarak, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı ile ilgili kararların da kanun koyucunun TVK'da açıkça sıraladığı bir hukukî sebebe dayanması gerektiği konusunda kuşku yoktur. Kanunî sebebe dayandırılmamış bir vatandaşlık kararı, sebep unsuru yönünden hukuka aykırılık teşkil eder. Örneğin, TVK md. 14'e göre ikamet şartına bağlı olarak yeniden Türk vatandaşlığı kazanmak için başvuruda bulunan bir yabancıнын, kendisinden istenen Türkiye'de üç yıl ikamet şartını sağladığına ilişkin belgeleri teslim etmiş olmasına rağmen, bu kişinin yurt dışında geçirdiği altı ayı aşan sürenin Türkiye'deki üç yıllık ikamet süresine dâhil edilerek vatandaşlığa alınmasına ilişkin yetkili makamın verdiği bir karar, vatandaşlığın kazanılmasındaki sebep unsuru bakımından hukuka aykırıdır⁹⁵. Aynı şekilde, bir kimsenin vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin kararın, TVK md. 29'da belirlenen sebeplerden birine dayandırılması zorunludur. Sınırlı sayıda öngörülen kayıp sebeplerinin şartları oluşmamışken, Bakanlar Kurulu'nun takdir yetkisi

⁹² GÖZÜBÜYÜK, s. 398.

⁹³ GÖZLER, s. 855 vd.

⁹⁴ GÖZÜBÜYÜK, s. 399.

⁹⁵ TVK md. 14'de Türkiye'deki 3 yıllık ikamet süresinin kesintisiz olmasından bahsedilmemekle birlikte, Uygulama Yönetmeliği md. 23/1(g) uyarınca, Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyen kişinin başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz olarak 3 yıl ikamet etmesi şartının aranacağı sonucuna varılabilir: GÜNGÖR, s. 122.

kullanarak bir Türk vatandaşı hakkında vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı vermesi, söz konusu idarî kararı sebep unsuru yönüyle sakatlar.

Vatandaşlıkla ilgili verilen kararların hukukî sonuçları, idarî işlemin konu unsurudur. Yetkili makamların vatandaşlıkla ilgili olarak alacağı kararların doğuracağı hukukî sonuçlar, TVK'da açıkça öngörülmüştür. Buna göre, bir yabancının Türk vatandaşlığı kazanmasını sağlayan idarî kararın konusu, söz konusu kişinin yabancı statüsünden çıkıp vatandaş olmasıdır. Türk vatandaşlığını kazanan kişi, artık vatandaş olmanın sağladığı haklardan yararlanacak, yükümlülüklerine katlanacaktır. Diğer yandan, bir kimsenin Türk vatandaşlığını kaybına gerekçe teşkil eden bir idarî kararın konusu ise, bu kişinin vatandaşlığını kaybetmesidir. Bu sebeple, vatandaşlığın kaybına ilişkin idarî kararın, ilgili kişinin yabancı statüsüne geçişi dışında başkaca hukukî sonuçları içermesi, söz konusu kararı sakatlar. Örneğin, bir kimsenin Türk vatandaşlığına alınma kararının iptaline ilişkin olarak verilen bir idarî kararda, TVK md. 32-33'de öngörülmemesine rağmen, vatandaşlığını kaybeden kişi hakkında sınır dışı etme kararının⁹⁶ da alınması⁹⁷, vatandaşlığın kaybı ile ilgili bu kararı konu yönünden hukuka aykırı kılar⁹⁸. Benzer şekilde, aynı idarî kararda, vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığı kazanan çocuklarının da mallarının tasfiyesinin öngörülmesi, söz konusu kararı yine konu unsuru bakımından sakatlar. Zira TVK md. 32 gereğince, iptal kararından ana veya babaya bağlı olarak vatandaşlık kazanan çocuklar da etkilenerek yabancı muamelesine tâbi olmakla birlikte, çocukların mallarının tasfiyesi yoluna gidilememektedir⁹⁹.

Türk vatandaşlığını kazandıran ya da kaybettiren kararların, hangi amaç doğrultusunda verileceğine ilişkin TVK'da bir düzenleme bulunmadığından, kamu yararına uygun olması esastır. Bu bağlamda, yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılmasında idarenin takdir yetkisini sınırlandıran noktalardan biri de, kamu yararının gözetilmesidir¹⁰⁰. Gerçekten de yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılmasında TVK'da öngörülen özel şartlara

⁹⁶ Türk yabancılar hukukunda sınır dışı, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (RG. 11.04.2013-28615) md. 52-60'da düzenlenmekte olup; sınır dışı edilme nedenleri arasında Türk vatandaşlığına alınma kararının iptali sayılmamıştır. Sınır dışı nedenleri konusunda ayrıca bkz. BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, s. 218 vd.

⁹⁷ 403 sayılı mülga TVK md. 33/3'de ise, vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişinin mallarının tasfiyesi ile birlikte, gerekli görüldüğü takdirde ilgili kişinin kendisinin sınır dışı edilmesine de Bakanlar Kurulu'nca karar verilebilmekteydi. Ancak 5901 sayılı TVK md. 33'de Türk vatandaşlığına alınma kararları iptal edilen kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin bir hükme yer verilmemiştir. Bu sebeple, bu kişiler ancak genel hükümlere yani YUKK kapsamına giren sınır dışı sebeplerinin varlığı hâlinde sınır dışı edilebileceklerdir: SİRMEN, s. 33.

⁹⁸ Vatandaşlığın sona ermesinin bir sınır dışı nedeni olarak öngörülmediği yabancılar hukuku mevzuatına aykırı olarak idarî bir kararla sınır dışı yaptırımının kararlaştırılmasının, temel hak ve hürriyetlerin kanunla sınırlandırılma ilkesine aykırılık yanında idarî işlemde konu bakımından da sakatlık yaratacağına ilişkin doktrindeki genel bir tespit için ayrıca bkz. GÖZLER, s. 934.

⁹⁹ DOĞAN, s. 154; ERDEM, s. 265; GÜNGÖR, s. 186.

¹⁰⁰ GÜNGÖR, s. 76.

ilâve olarak aranan ilgili kişide millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hâli bulunmama şartının¹⁰¹, genel ahlâk, genel sağlık, genel asayiş gibi kamu yararı kapsamında değerlendirilmesi gerekir¹⁰². Bu nedenle, Türk vatandaşlığının kazanılması ile ilgili yetkili makamlarca verilen bir karar, kamu yararına aykırı şekilde verilmişse, amaç unsuruna aykırılık gerekçesiyle geri alınacaktır. Zira kişisel amaçlarla yapılan bir idarî işlem, amaç unsuru bakımından sakattır¹⁰³. Kamu yararı, Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin düzenlemelerde de dikkate alınmaktadır. Örneğin, TVK md. 34/2’de vatandaşlığın kaybının ilgili kimseyi vatansız kılacak olması ihtimalinde seçme hakkının kullanılmayacağı öngörülmesi, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybedecek olan Türk vatandaşlarının vatansız kalmaları ihtimalinin önlenmesi gibi¹⁰⁴ kamu yararına temas eden bir amaca hizmet edecektir.

Kanun koyucu, geri alınacak idarî kararın hukukî niteliğine ilişkin TVK’da bir ayırım yapmamıştır. Bu sebeple, geri alınacak bir karar, kurucu (inşai) ya da bildirici (ihzarî) olabilir¹⁰⁵. Örneğin, TVK md. 16 uyarınca yabancı bir kimse hakkında Türk vatandaşı ile evliliği esas alınarak Türk vatandaşlığını kazandığına ilişkin İçişleri Bakanlığı tarafından verilen bir kararın geri alınması, kurucu bir kararın geri alınmasıdır. Buna karşın, TVK md. 34 çerçevesinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan bir yabancı hakkında bu hakkın kullanılmasına ilişkin şartların tespitine yönelik İçişleri Bakanlığı’nın kararının geri alınması ise, bildirici bir kararın¹⁰⁶ geri alınmasına örnek olarak verilebilir.

Vatandaşlıkla ilgili gerek kurucu gerek bildirici mahiyetteki kararların geri alınması arasında bir fark bulunmamakla birlikte, kararın niteliği, geri alınmanın süresi bakımından önem arz eder. Zira bildirici, diğer bir ifadeyle tespit edici nitelikteki bir idarî karar, daha önce ortaya çıkmış mevcut durumu veya bir hakkın varlığını belirlediği için hak doğurucu bir özelliği haiz değildir¹⁰⁷. Öyle ise, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı bir tespit kararı, herhangi bir süreye bağlı olmaksızın geri alınabilmelidir. Ancak vatandaşlığın yetkili makam kararıyla kazanılmasında

¹⁰¹ TVK md. 11/1(g)’nin gerekçesinde, millî güvenlik ve kamu düzenine ilişkin şart, “millî güvenlik bakımından tehlike teşkil eden ve millî menfaatler ve ülke bütünlüğü aleyhine faaliyet gösterenlerle bu faaliyetleri destekleyenlerin, bu gibi kişi veya kuruluşlarla ilişki içerisinde bulunanların ve herhangi bir isyan, sabotaj, casusluk, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, evrakta sahtecilik gibi kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunanların Türk vatandaşlığını kazanmalarını engellemek” şeklinde açıklanmıştır: <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf> (Erişim tarihi: 23.08.2017).

¹⁰² Millî güvenlik ve kamu düzeni kavramlarını kamu yararı kapsamında dikkate alan genel bir tespit için bkz. GÖZLER, s. 982.

¹⁰³ GÜNDAY, s. 161.

¹⁰⁴ ERDEM, s. 269.

¹⁰⁵ GÜNGÖR, s. 196.

¹⁰⁶ Aksi yönde bkz. GÜNGÖR, s. 148.

¹⁰⁷ GÖZLER, s. 1129.

olduğu gibi kurucu nitelikteki bir hukuka aykırı kararın, ilgilisi bakımından hak doğurmasından ötürü, ancak dava açma süresi içinde geri alınabilmesinin mümkün olduğu kanaatindeyiz.

Bu açıklamalardan hareketle, geri alınacak bir karar, hak doğurucu nitelikte olabileceği gibi, aksine, hak doğurucu bir özellik göstermeyebilir de. Hak doğurucu karar, belli bir kimseye hukuken korunan bir avantaj sağlayan, bir diğer deyişle, kazanılmış hak yaratan tek taraflı bir bireysel işlemdir¹⁰⁸. Örneğin, Türk vatandaşlığının genel olarak kazanılması yoluyla vatandaşlık statüsüne giren bir kişi, bu statünün öngördüğü haklardan yararlanacaktır. Vatandaşlık statüsü, kişiye seçme, seçilme, devlet memurluğu gibi yalnızca Türk vatandaşlarına tahsis edilen bazı hakları verdiği gibi, başta ülkeye giriş hakkı olmak üzere, ikamet, seyahat, çalışma, taşınmaz mal edinme gibi birçok hak ve hürriyet bakımından yabancılara oranla daha avantajlı imkânlar sunmaktadır. Her ne kadar vatandaşlık statüsü haklar yanında askerlik gibi bazı yükümlülükleri öngörse de hakların yükümlülükler karşısındaki ağırlığı inkâr edilemez¹⁰⁹. Bu sebeple, askerlik ödevi¹¹⁰ de erkek Türk vatandaşları için vatandaşlık statüsünün bir sonucu olmakla birlikte, Türk vatandaşlığının kazanılmasına esas teşkil eden karar, ilgilisi bakımından hak doğurucu mahiyette bir idarî işlemdir. Bununla birlikte, vatandaşlıkla ilgili kararın hak doğurucu olup olmadığının tespitinde sadece ilgilisinin değil, aynı zamanda vatandaşlıkla ilgili karardan hakları etkilenen üçüncü kişilerin de dikkate alınması gerekir¹¹¹. Örneğin, babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanan ergin olmayan bir çocuğun da, İçişleri Bakanlığı'nın verdiği geri alma kararından olumsuz şekilde etkileneceği aşikârdır. Zira vatandaşlık statüsü, babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanan çocuk bakımından da hak doğurucu mahiyettedir.

Buna karşın, Türk vatandaşlığının kaybını öngören bir karar, vatandaşlık statüsünün sona ermesine yol açar. Vatandaşlığı sona erdiren bir karar, kanun koyucunun TVK md. 28 uyarınca doğumla Türk vatandaşı olup da izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkanlara ve bunların üçüncü dereceye kadar alt soylarına tanığı özel statülü yabancılık hâli istisna edilecek olursa¹¹², vatandaşlık statüsünün sağladığı mevcut hakların da kaybına neden olduğundan hak

¹⁰⁸ Tanım için bkz. GÖZLER, s. 1128. İdare hukuku doktrininde bu tür işlemler “yararlandırıcı işlem” şeklinde de anılmaktadır: GÜNDAY, s. 132.

¹⁰⁹ Aynı yönde bkz. BAYATA CANYAŞ, s. 356.

¹¹⁰ Anayasa md. 72 uyarınca, “Vatan hizmeti, her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.” Bu bağlamda, 1111 sayılı Askerlik Kanunu (RG. 12-17.07.1927-631-635) md. 1’de Türk vatandaşı olan her erkeğin askerlik yapmaya mecbur olduğu hükme bağlanmaktadır.

¹¹¹ Konuya ilişkin genel bir tespit için bkz. GÖZLER, s. 1118.

¹¹² Doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığından ayrılmış kişiler ve bunların üçüncü dereceye kadar olan alt soyu, TVK md. 28/1 uyarınca Türkiye’de özel statülü yabancı kabul edilmektedir. Bu kişiler, TVK md. 28/2-3’de istisna edilen haklar dışındaki diğer hak ve hürriyetlerden aynen Türk vatandaşı gibi yararlanmaya devam edecektir. Bu sebeple, mavi kart hamili söz konusu yabancılar, vatandaşlığı sona erdiren kararların vatandaşlık statüsünün sağladığı mevcut hakların kaybına neden olmasına ilişkin kuralın bir istisnası

doğurucu bir niteliği haiz değildir. Aynı şekilde, ilgisinin yalan beyanı ya da sahte belge sunması sonucunda hileyle yapılmış idarî işlemler, hak doğurucu özelliğe sahip değildir¹¹³. Ancak aşağıda açıklanacağı üzere, Türk vatandaşlığını kazanma kararı, ilgilinin yalan beyanı ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda alınmışsa, vatandaşlığı kazanma kararının iptali yoluna gidilmesi TVK md. 31 gereğince zorunludur¹¹⁴. Bir diğer deyişle, hak doğurucu niteliği olmadığı sonucuna varılabilen, bir kimsenin yalan beyanı ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda alınmış Türk vatandaşlığını kazanma kararlarındaki hukuka aykırılık, TVK md. 31 uyarınca iptal yoluyla giderileceğinden söz konusu kararlar, geri alma konusu olamayacaktır. Bununla birlikte, vatandaşlığın kazanılması kararının aksine, vatandaşlığın kaybına ilişkin bir kararda böyle bir hilenin söz konusu olması ihtimalinde, söz konusu hukuka aykırı kararın geri alınmasında bir engel bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı şekilde verilen kararların hak doğurucu nitelik taşıyıp taşımadığının geri alma bakımından bir farkı bulunmamaktadır. Zira hukuka aykırı kararların geri alınarak hukuka uygunluğun tesisi, idare için bir zarurettir¹¹⁵. Ancak bu konuda tek fark, söz konusu ayırımın geri almanın süresinde farklılık yaratmasıdır. Buna göre, bir sonraki başlık altında ayrıntılarıyla açıklanacağı üzere, vatandaşlıkla ilgili hak doğurucu nitelik taşıyan hukuka aykırı kararlar ancak dava açma süresi içinde, hak doğurucu özellik göstermeyen hukuka aykırı kararlar ise her zaman için geri alınabilecektir.

3. Türk Vatandaşlığına İlişkin Kararların Geri Alınmasında Süre Sorunu

Vatandaşlıkla ilgili kararların geri alınmasını özel olarak düzenleyen TVK md. 40'da ve Uygulama Yönetmeliği md. 66'da geri alma süresine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır¹¹⁶. Öncelikle ifade edilmelidir ki, kanun koyucunun vatandaşlıkla ilgili

olarak, bazı haklardan Türk vatandaşları gibi yararlanmayı sürdüreceklerdir. Konuya ilişkin olarak ayrıntılı bilgi için bkz. DOĞAN, s. 132-137; ERDEM, s. 238-248; GÜNGÖR, s. 162-168.

¹¹³ GÖZLER, s. 1133. İlgilisinin yalan ve yanlış beyanı veya hileli davranışları üzerine verilen idarî kararların ilgilisi için hak doğurması, hiç kimsenin kendi hata ve kusurundan yararlanamaması olgusuna dayanmaktadır: DURAN, s. 424.

¹¹⁴ GÜNGÖR, s. 182.

¹¹⁵ Hukuka aykırı bir idarî işlemin sona erdirilmesinin idare bakımından yükümlülük arz ettiğine ilişkin genel bir tespit için bkz. GÖZÜBÜYÜK, s. 303.

¹¹⁶ Doktrinde, kanun koyucu tarafından idareye duruma göre hareket etme yetkisi vermemesinden ötürü, TVK md. 40'm geri almayı zorunlu kıldığı, bu gerekçeyle bir sürenin kabul edilmemiş olabileceğine işaret edilmektedir: GÜNGÖR, s. 197.

kararların geri alınmasına ilişkin bir süre öngörmesi isabetli olurdu¹¹⁷. Bu sebeple, geri almaya ilişkin bir sürenin olmaması, söz konusu boşluğun içtihatlar ve doktrinindeki görüşler çerçevesinde doldurulması gereğini doğurmaktadır. Buna göre, Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybıyla ilgili kararların bir bireysel işlem olarak geri alınma süresinin belirlenmesinde, yukarıda ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, idare hukukundaki ayırım çerçevesinde yetkili makamın kararının hukuka uygun olup olmadığı kriteri dikkate alınacaktır. Zira hak doğurucu nitelikte hukuka uygun bir bireysel idarî işlem kural olarak geri alınamazken¹¹⁸, hak doğurucu olmayan hukuka uygun bir bireysel işlemin geri alınmasında bir engel bulunmamaktadır¹¹⁹. Bu doğrultuda, hukuka aykırı bireysel idarî işlemlerin geri alınma süresinin tespitinde, söz konusu idarî işlemin hak doğurucu niteliği haiz olup olmaması belirleyici olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, hak doğurucu mahiyette olmayan hukuka aykırı bir bireysel işlem, her zaman geri alınabilmekle birlikte, hak doğurucu niteliği haiz olması ihtimalinde, geri alma, ancak dava açma süresi içinde mümkün olabilecektir¹²⁰.

İdare hukukunda kabul edilen bu genel ayırımdan hareketle, vatandaşlığın kazanılması ya da kaybıyla ilgili bir karar, idarî işlemin unsurlarını haiz değilse, hukuka aykırı bir bireysel idarî işlem olarak nitelendirilecektir. Bu çerçevede, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı kararın hak doğurucu nitelikte olup olmaması, geri alma süresinin tespiti noktasında belirleyicidir. Vatandaşlığın kazanılması ile bir yabancı, Türk vatandaşlığı statüsüne gireceğinden, hukuka aykırı şekilde verilmiş bir vatandaşlığın kazanılması kararının geri alınması, ancak dava açma süresi içinde mümkün olmalıdır. Zira vatandaşlık gibi kişi ile devlet arasındaki sürekli bağın herhangi bir süre öngörülmezsizin kaybedilebileceğinin kabulü, hukukî güvenlik açısından sakıncalıdır¹²¹.

Kanaatimizce de hukuka aykırı olarak verilmekle birlikte, ilgilisi için hak doğurucu mahiyette olan vatandaşlıkla ilgili bir kararın geri alınmasının dava açma süresine tâbi tutulması, hukukî istikrara hizmet edecek bir tercihtir. Zira bir idarî karar, iptaline yönelik dava açma süresi dolmadan gerçek anlamda kesinleşmiş sayılamayacağından, iptal davası açma süresi içinde geri alınması, hukukî güvenlik açısından bir mahzur yaratmaz¹²². Bununla

¹¹⁷ TVK'da idare tarafından genel olarak irade dışı sebeplerle vatandaşlığın sona erdirilmesi bakımından belli bir süre öngörülmesi önerisi için ayrıca bkz. TANRIBİLİR, s. 55.

¹¹⁸ Kanunda aksinin öngörülmüş olması hâlinde ya da bizzat ilgisinin talepte bulunması ihtimalinde, hak yaratıcı nitelikteki hukuka uygun bireysel işlemlerin de istisnaen geri alınabileceğine ilişkin genel bir tespit için ayrıca bkz. GÖZLER, s. 1119.

¹¹⁹ GÖZLER, s. 1117-1119.

¹²⁰ GİRİTLİ/BİLGEN/AKGÜNER, s. 1011; GÖZLER, s. 1120.

¹²¹ TANRIBİLİR, s. 55.

¹²² GÖZLER, s. 1108; GÜNDAY, s. 175.

bağlantılı olarak, dava açma süresinin dolması ihtimalinde, bu sakat idarî işlemin doğurduğu ve doğuracağı hukukî sonuçlara katlanılmak zorunda kalınacağından, kamu yararı ile kişisel yarar arasında bir denge de sağlanmış olacaktır¹²³. Aynı şekilde, geri alma bakımından bir süre öngörülmesiyle, hukuka aykırı bir idarî kararın geri alınmasına kadar geçen süre içinde doğan hukukî sonuçlar, geri alma süresi ile korunmuş olacaktır¹²⁴. Hak doğurucu hukuka aykırı idarî işlemlerin dava açma süresi içinde geri alınabilmesinin kabulü, vatandaşlık hukukunun temel ilkelerine de uygun bir çözümdür. Örneğin, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin bir kararın geri alınmasının belli bir süreye tâbi tutulması, vatansızlığın önlenmesine hizmet eden “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” direktif ilkesine de uygundur¹²⁵. Zira Türk vatandaşlığının kazanılmasından sonra, önceki yabancı devlet vatandaşlığının kaybı ihtimalinde, Türk vatandaşlığının da her zaman için geri alınabilmesine imkân veren bir hüküm, bu kişinin her an vatansız kalma tehdidi ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet verebilecektir¹²⁶. Aynı şekilde, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin kararların geri alınmasının dava açma süresi içinde mümkün görülmesi, “vatandaşlığın devamlılığı” ilkesi bakımından da yerinde olacaktır¹²⁷. Gerçekten de bir kimsenin Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra, her an vatandaşlığa alınma kararının geri alınması endişesi içinde olmasının, vatandaşlığın devamlılığı ilkesini zedeleyeceği kanısındayız¹²⁸.

Vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin kararların geri alma süresinin tayini bağlamında esas alınacak olan dava açma süresinin başlangıç ve sona erme anının tespitinde idarî yargıda iptal davası açma süresi olan altmış günlük sürenin kabul edilmesi gerektiği kanısındayız¹²⁹. Buna göre, geri almaya konu idarî kararın ilgililere tebliği, ilânı ya da yayımı tarihi, geri alma süresinin başlangıcıdır¹³⁰. Bu bağlamda, TVK md. 41 uyarınca Türk vatandaşlığının kazanılmasına veya kaybına ilişkin kararlar, ilgiliye ve başvuru makamlarına tebliğ olunur. TVK md. 29 uyarınca verilen kaybettirme kararları ise, Resmî Gazete’de yayımlanır ve yayımlandığı tarihte tebliğ edilmiş sayılır. Dolayısıyla, vatandaşlık kazanma kararının ilgisine tebliğinden ya da tebliğ edilmiş sayılmasından itibaren altmış gün içinde geri alınması

¹²³ GÜNDAY, s. 175.

¹²⁴ GÜNDAY, s. 175.

¹²⁵ “Herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” direktif ilkesi hakkında ayrıntılı olarak bkz. DOĞAN, s. 28-29; ERDEM, s. 12-14; GÜNGÖR, s. 22-26.

¹²⁶ BAYATA CANYAŞ, s. 357.

¹²⁷ TVK md. 40’ın mevcut hâliyle vatandaşlığın devamlılığı ilkesini zedelediği, bu sebeple gözden geçirilmesi gereken bir düzenleme olduğuna ilişkin bir tespit için ayrıca bkz. GÜNGÖR, s. 200.

¹²⁸ Vatandaşlığa alınma kararının iptali bağlamında yapılan aynı yönde bir tespit için bkz. DOĞAN, s. 148.

¹²⁹ Konuya ilişkin genel tespitler için ayrıca bkz. ATAY, s. 518; GÖZLER, s. 1124; GÜNDAY, s. 175; TAN, s. 122.

¹³⁰ GÖZLER, s. 1124.

mümkündür. Bu sebeple, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı bir karar imzalanmış ama ilgisine henüz tebliğ edilmemişse, yürürlüğü henüz söz konusu olmayacağından, kararın geri alınmasında da herhangi bir engel yoktur. Zira dava açma süresi işlemeye başlamadığı sürece, kesinleşmiş bir karardan ve kazanılmış haktan bahsedilemeyeceği için, idare, hukuka aykırı kararını geri alabilir¹³¹.

İdarî yargıda dava açma süresini uzatan sebeplerin, geri alma süresinin de uzamasına neden olacağını yukarıda ifade etmiştik. Bu bağlamda, dava açma süresini uzatan hâllerden biri de, yetkili idarî makamlara yapılan itirazdır. Örneğin, İçişleri Bakanlığı'nın vermiş olduğu vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin bir kararın geri alınmasına karşı bir itirazda bulunulmuşsa, dava açma süresi uzayacaktır. Zira yetkili makamlara yapılan bu itiraz, işlemeye başlamış olan idarî dava açma süresini durduracak olup; itirazın reddi ya da reddedilmiş sayılması hâlinde dava açma süresi tekrardan işlemeye başlayacaktır.

Dava açma süresinin belirlenmesi noktasında üzerinde durulması gereken hususlardan bir diğeri, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin bir kararın iptali için yargı yoluna gidilmesidir. Tekrardan ifade etmek gerekir ki, davanın açılması idarî kararın kesinleşmesine engel olacağından¹³², söz konusu kararın, dava devamınca geri alınması mümkündür.

Vatandaşlıkla ilgili hak doğurucu nitelik taşımayan hukuka aykırı kararların geri alınması konusunda ise, herhangi bir süre kabul edilmemektedir. Türk vatandaşlığının kaybını öngören bir karar, vatandaşlık statüsünün sona ermesine yol açacaktır. Dolayısıyla, vatandaşlığın kaybına yol açan hukuka aykırı bir karar, kural olarak vatandaşlık statüsünün sağladığı mevcut hakların kaybına da neden olduğundan, belli bir süreye bağlı kalımsızın geri alınabilmelidir. Örneğin, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin hukuka aykırı bir kararın her zaman geri alınabileceği kanısındayız. Nitekim uygulamada da Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin idarenin vermiş olduğu hukuka aykırı kararların, idarî yargıdaki dava açma süresi dikkate alınmaksızın verildiği görülmektedir¹³³.

¹³¹ GÖZLER, s. 1124.

¹³² GÖZLER, s. 1122; DURAN, s. 424.

¹³³ Örneğin, Bakanlar Kurulu, 403 sayılı mülga TVK md. 25/(ç) uyarınca “Yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye’de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler”den olduğu gerekçesiyle 04.10.2004 tarih ve 2004/7956 sayılı kararı (RG. 20.10.2004-25619) ile 137 kişi hakkında verdiği Türk vatandaşlığını kaybettirme kararları arasından bir kişi hakkındaki kararını, Bakanlar Kurulu’nun 29.03.2012 tarih ve 2012/3048 sayılı kararı (RG. 27.04.2012-28276) ile yedi yılı aşkın bir süre sonunda geri almıştır. Benzer şekilde, aynı Bakanlar Kurulu kararında, 1999 yılında verilmiş iki, 2001 yılında verilmiş bir, 2002 yılında verilmiş üç, 2003 yılında verilmiş iki vatandaşlığın kaybettirilmesi kararının daha geri alınmasına karar verildiği görülmektedir.

4. Türk Vatandaşlığına İlişkin Kararların Geri Alınması İşlemi

Vatandaşlıkla ilgili kararlar idarî işlem olduklarından, geri alınmaları da yine idarî bir kararlar mümkündür. Bu yönüyle, geri alma, tıpkı kendisi gibi geçmişe etkili hüküm ve sonuç doğuran “idarî işlemin mahkeme kararıyla iptali” müessesesinden ayrılmaktadır¹³⁴.

Vatandaşlığa alınma kararının TVK md. 40 uyarınca geri alınması, TVK md. 31’de düzenlenen vatandaşlığa alınma kararının iptalinden farklılık arz eder¹³⁵. Zira her ne kadar geri alma ve iptal müesseselerinin her ikisi de yetkili idarî makamların alacağı bir kararlar gerçekleşecek ise de, aralarında bazı yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak, geri alma, vatandaşlıkla ilgili her türlü idarî karar için mümkündür. Vatandaşlığın kazanılması ya da kaybına ilişkin gerek kurucu gerek bildirici kararlar, geri alınabilir¹³⁶. Buna karşın iptal, yalnızca vatandaşlığın yetkili makam kararı ile sonradan kazanılmasına ilişkin kurucu kararlar için söz konusudur¹³⁷. Bu bakımdan, vatandaşlığın kaybına ilişkin bir karar, yetkili idarî makam tarafından iptal edilemez.

İkinci olarak, geri alma, hüküm ve sonuçları itibariyle iptalden ayrılmaktadır. Zira geri alma, geçmişe etkili hüküm ve sonuçlar doğurmakta iken¹³⁸; iptal, karar tarihinden itibaren geleceğe etkili şekilde hüküm ifade eder¹³⁹. Dolayısıyla, vatandaşlığa alınma kararının iptali, idare hukukundaki “idarî işlemin kaldırılması” yoluna benzemektedir¹⁴⁰.

Bu noktada vurgulanmalıdır ki, vatandaşlığa alınma kararının iptali yoluna gidilebilmesi, TVK’da açıkça ilgilinin yalan beyanına ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi şartına bağlanmıştır. Bu sebeple, vatandaşlığı kazanmada ortaya çıkan bir hukuka aykırılık, ilgisine atfedilemiyor, tamamen idarî makamların hatasından kaynaklanıyorsa, iyi niyetli bu kişilerin vatandaşlık kazanmalarına ilişkin kararın geri alınması gerekir¹⁴¹. Bir başka ifadeyle, yetkili makam tarafından TVK’da aranan şartların oluşup

¹³⁴ ATAY, s. 518; GÖZLER, s. 1113. İdarî işlemin mahkeme kararıyla iptali hakkında ayrıca bkz. BÜLBÜL, s. 10-15; GÖZÜBÜYÜK, s. 303; GÜNDAY, s. 168-170.

¹³⁵ Vatandaşlığa alınma kararının iptali müessesesini, vatandaşlığa alınma kararının TVK’da gösterilen belirli sebeplere dayanılarak geri alınması şeklinde nitelendiren aksi yönde bir görüş için bkz. NOMER, s. 144.

¹³⁶ GÜNGÖR, s. 196.

¹³⁷ DOĞAN, s. 142; ERDEM, s. 258.

¹³⁸ Vatandaşlığın kazanılması kararının geri alınmasının inşâi mahiyette bir fesih olarak nitelendirileceği gerekçesiyle geçmişe etkili olamayacağı yönündeki aksi yönde bir görüş için bkz. ULUOCAK, s. 84.

¹³⁹ İptal kararının geriye yürümemesine ilişkin eleştiriler için ayrıca bkz. NOMER, s. 144; ULUOCAK, s. 85. Aksi yönde bkz. AYBAY, s. 247. İptal yolunun geleceğe etkili hukukî sonuç doğurmasında, vatandaşlık kazanan kusurlu kişinin menfaatinin ve hukukî durumunun korunmasından çok, hukukî istikrarın sağlanmasının tercih edildiği savunulmaktadır: GÜNGÖR, s. 198.

¹⁴⁰ GÜNGÖR, s. 181.

¹⁴¹ GÜNGÖR, s. 199.

oluşmadığına ilişkin yeterli inceleme yapılmadan, şartlar gerçekleşmediği hâlde, vatandaşlığa alınan kişinin yalan beyanı ya da önemli bir hususu gizlemesi gibi idareye yönelmiş bir hilesi söz konusu olmaksızın, bu kişi hakkında yanlışlıkla verilen vatandaşlığa alınma kararı iptal edilemeyecek, ancak geri alınabilecektir¹⁴².

Görüldüğü gibi, bir kimse hakkında Türk vatandaşlığını kazanmasıyla ilgili olarak yetkili makam tarafından verilen bir karar, bu kimsenin aldatma kastının olmaması ihtimalinde de yetkili makam tarafından geri alınır. Türk vatandaşlığını kazanan kişinin kanuna karşı hilesi ihtimalinde ise, TVK md. 31'in özel düzenlemesi gereği, ilgili kişiye vatandaşlık kazandıran kararın yetkili makam tarafından iptali yolu esas alınmak zorundadır¹⁴³. Vatandaşlığa alınan kişinin iradesinin ve idareyi aldatma kastının olmadığı, ancak üçüncü kişiler tarafından yapılmış bir hile çerçevesinde tespit edilen yalan beyan ya da önemli bilgi veya belgelerin gizlenmesi hâlinde ise, iptal yoluna gidilemeyeceğinden¹⁴⁴, idarî işlemin geri alınması mümkün olacaktır. Bununla birlikte, örneğin, genel yoldan Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir kimseye, Türkçe bilmediği hâlde, kanunen aranan “yeteri kadar Türkçe konuşabilmek” şartını sağladığını gösteren bir belgenin resmî makamlar tarafından verilmesi durumunda¹⁴⁵, aslında kendisinin yapmış olduğu bir işlem ya da hazırladığı belge olmamasına rağmen, eğer kanuna karşı hile çerçevesinde bir aldatmayı kişinin bizzat kendisi organize etmişse, vatandaşlığa alınma kararının iptali yoluna gidilmesi gerekecektir.

Vatandaşlıkla ilgili geri alma kararlarının idarî işlemin unsurları bakımından hukuka uygun olması gerekir. Bu sebeple, vatandaşlığın kazanılması veya kaybı kararları nasıl ki idarî işlemin unsurlarına aykırılık gerekçesiyle geri almaya konu teşkil ediyorsa, aynı akıbeti uğramaması için geri alma kararının da idarî işlemin unsurlarına uygun şekilde verilmesi zarureti ortaya çıkmaktadır. Buna göre, vatandaşlık kazandıran ya da kaybettiren hukuka aykırı kararlar, geri alma işleminin sebep unsurudur¹⁴⁶. Dolayısıyla, idarenin geri alma kararı verebilmesi için öncelikle vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı bir idarî karar olmalıdır.

Geri alma işleminin konusu ise, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı kararın yapıldığı tarihten itibaren sona erdirilmesidir¹⁴⁷. Vatandaşlıkla ilgili geri alma kararları, verildiği tarihten itibaren geçmişe etkili olacak şekilde hüküm ve sonuç doğurması amacıyla alınır. Bununla birlikte, aşağıda üzerinde durulacağı üzere, idare, vatandaşlıkla ilgili kararı geleceğe etkili olacak

¹⁴² DOĞAN, s. 147; ERDEM, s. 261; NOMER, s. 147.

¹⁴³ DOĞAN, s. 144; GÜNGÖR, s. 197-198.

¹⁴⁴ ERDEM, s. 260.

¹⁴⁵ Konuya ilişkin bir örnek için bkz. DOĞAN, s. 146.

¹⁴⁶ Genel olarak geri alma işleminin sebep unsuru hakkında bkz. GÜNDAY, s. 174.

¹⁴⁷ Genel olarak geri alma işleminin konu unsuru hakkında bkz. ÇAĞLAYAN, s. 48.

şekilde sona erdirmek istiyorsa, kaldırma yolunu da tercih edebilir. Zira idarenin genel olarak hukuka aykırı bireysel işlemleri kaldırabilme yetkisinin olduğu kabul edilmektedir¹⁴⁸. Dolayısıyla, bir idarî işlemin, geri almanın şartlarına uygun olarak geleceğe etkili şekilde kaldırılması da mümkündür¹⁴⁹. Bu çerçevede, Türk vatandaşlık hukukunda, vatandaşlığın kaybı kararının kaldırılması örneklerinden biri de, Şair Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının¹⁵⁰, yine Bakanlar Kurulu tarafından alınan bir kararla kaldırılmış olmasıdır¹⁵¹.

Geri alma kararının idarî işlemin hukuka uygunluğunu amaçlaması gerektiğinden, vatandaşlıkla ilgili kararların geri alınmasının kamu yararına hizmet etmesi şarttır¹⁵². Zira vatandaşlık gibi siyasî bir hakla ilgili alınacak kararların kamu yararı gerekçesiyle geri alınmasında bir tereddüt olmamalıdır. Siyasî bir hakkın hukuka aykırı şekilde verilmesi durumunda bunun geri alınarak hukuka uygunluğun tesisi, bizatihi kamu yararınadır.

Geri alma kararı, aksi öngörülmedikçe, usulde paralellik ilkesine tâbidir¹⁵³. Buna göre, vatandaşlıkla ilgili bir karar, hangi şekil ve usul kurallarına göre alınması gerekiyorsa, söz konusu kararın geri alınması da aynı şekil ve usule tâbi olmalıdır. Benzer şekilde, yetki unsuruna uygunluğun sağlanabilmesi bakımından da, yetkide paralellik ilkesine uygun olarak, vatandaşlıkla ilgili kararı alan makamın, geri alma yetkisine sahip olduğu ifade edilmelidir¹⁵⁴. TVK md. 40'da geri almaya yetkili makama ilişkin bir hüküm olmamakla birlikte, Uygulama Yönetmeliği md. 66'da, vatandaşlığın kazanılması veya kaybına ilişkin kararların onu tesis eden makam tarafından geri alınacağı açıkça ifade edilmiştir. Aksi hâlde, geri alma kararında yetki gasbı gibi bir hukuka aykırılıkla karşılaşılacaktır¹⁵⁵. Bu sebeple, yetki gasbı gibi bir durumun ortaya çıkmaması için, örneğin bir kimsenin TVK md. 25'de aranan şartların tümünü

¹⁴⁸ GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 444.

¹⁴⁹ İdarî işlemin kaldırılmasının geri alma için benimsenen şartlara ve usule tâbi olduğu yönünde bkz. GÖZLER, s. 1098-1099, 1104; DURAN, s. 422.

¹⁵⁰ 25.07.1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu kararı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ/ÖZELÇİ, s. 2299 vd.

¹⁵¹ Şair Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25.07.1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu kararının, 05.01.2009 tarihli ve 2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla (RG. 10.01.2009-27106) kaldırılması hakkındaki eleştiriler için ayrıca bkz. GÜNGÖR, s. 197, dn. 549.

¹⁵² İdarî işlemlerin geri alınmasının kamu yararına hizmet etmesi gerektiğine ilişkin genel bir tespit için bkz. GÜNDAY, s. 175.

¹⁵³ GÖZLER, s. 1113; GÜNDAY, s. 174.

¹⁵⁴ ATAY, s. 516; GÖZLER, s. 754-758, 1113; GÜNDAY, s. 171. Nitekim Genel İdarî Usul Kanun Tasarısı md. 18/5'de de bir idarî işlemin kanunda aksi öngörülmedikçe ancak onu yapmaya yetkili makam tarafından ve yapıldığı usul ve esaslar dikkate alınarak alınarak değiştirilebileceği, kaldırılabilirliği veya geri alınabileceği öngörülme suretiyle yetkide paralellik ilkesi açıkça düzenlenmiştir.

¹⁵⁵ Yetki gasbına ilişkin genel tespitler için ayrıca bkz. ÇAĞLAYAN, s. 48. Buna karşın, doktrinde, istisnaen idarî işlemi yapan idarî makamın hiyerarşik açıdan üstü konumundaki makamın da geri alma yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir: GÖZLER, s. 1126; GÜNDAY, s. 171.

haiz olmamasına rağmen İçişleri Bakanlığı tarafından Türk vatandaşlığından çıkmasına karar verilmesi ihtimalinde, söz konusu hukuka aykırı kararın geri alınması da, yetkide paralellik ilkesi gereğince yine İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmelidir.

5. Türk Vatandaşlığına İlişkin Kararların Geri Alınmasının Hukukî Sonuçları

Vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı kararların geri alınmasının bazı hukukî sonuçları olacaktır. Bu anlamda vatandaşlıkla ilgili bir kararın geri alınması, mahkeme kararıyla iptali gibi hüküm ve sonuç doğurur¹⁵⁶.

Vatandaşlığa ilişkin kararların geri alınmasını düzenleyen TVK md. 40'da açıkça ifade edilmese de Uygulama Yönetmeliği md. 66'da geri alınan kararın, ilk karar tarihinden itibaren hükümsüz hâle geleceği hükme bağlanmıştır. Bu nedenle, vatandaşlığa alınma veya vatandaşlığın kaybı kararı, verildiği tarihten itibaren geçmişe etkili olacak şekilde bütün hüküm ve sonuçlarıyla ortadan kalkar. Dolayısıyla, geri alınan vatandaşlıkla ilgili kararlar, uygulanabilirliğini ve kanunîliğini de yitirmiş olacaktır¹⁵⁷. Bu bakımdan, geri alınan bir karara karşı dava açılamaz. Aynı şekilde, hakkında iptal davası açılmış bir karar, dava sürerken geri alınmışsa, dava konusuz kalacaktır¹⁵⁸.

Bu açıklamalardan hareketle, bir kimse hakkında verilen Türk vatandaşlığını kazanmasına ilişkin karar geri alınmışsa, bu kişi ve bu kişiye bağlı olarak vatandaşlık kazanan kişiler geçmişe etkili şekilde Türk vatandaşlıklarını kaybedeceklerdir. Ayrıca bu kişinin Türk vatandaşlığını kazanmasından sonra soy bağı esasına göre vatandaşlık kazanmış çocuklarının, bu kişiyle evlenme yoluyla vatandaşlık kazanmış eşinin, bu kişi tarafından evlat edinilme yoluyla vatandaşlık kazanmış evlatlığının ve bunların Türk vatandaşı olmasına dayanarak vatandaşlık kazanmış diğer kişilerin vatandaşlığı da, zincirleme olarak hukukî dayanağını yitirecektir¹⁵⁹. Aynı şekilde, geri alma kararı olmasaydı doğacak muhtemel hukukî sonuçlar da kaybedilir¹⁶⁰. Bu bağlamda, geri alma kararı ile birlikte kişi, yabancı statüsüne gireceğinden, yapmakta olduğu iş veya meslek Türk vatandaşlarına hasredilmiş ise artık söz konusu iş veya meslek sürdürülemeyecektir. Örneğin, avukatlık mesleğini icra etmekte olan bir kimseye Türk

¹⁵⁶ İdarî işlemlerin geri alınması bağlamında genel tespitler için bkz. ÇAĞLAYAN, s. 44.

¹⁵⁷ ÇAĞLAYAN, s. 44.

¹⁵⁸ BÜLBÜL, s. 18; GÖZLER, s. 1113.

¹⁵⁹ GÜNGÖR, s. 199.

¹⁶⁰ BAYATA CANYAŞ, s. 352.

vatandaşlığı kazandıran yetkili makamın kararının geri alınması, yeniden yabancı statüsüne giren bu kişinin Türkiye’de avukatlık yapabilmesi ihtimalini de ortadan kaldıracaktır.

Vatandaşlığın kaybı kararlarının geri alınması ihtimalinde ise, Türk vatandaşlığı hiç kaybedilmemiş sayılacaktır. Dolayısıyla, ilgili kişi Türk vatandaşlığı statüsü ile birlikte bu statünün verdiği diğer hakları kullanmaya devam edecektir. Bununla birlikte, vatandaşlığın kaybı nedeniyle mahrum kalınan hakların ve uğranılan zararların giderilmesi bir sorundur. İdare hukuku doktrinde savunulduğu üzere, geri alınan karar nedeniyle kaybedilen hakların iadesi, aleyhte sonuçların ve zararların giderilmesi gerekir¹⁶¹. Buna göre, Türk vatandaşlığının kaybedilmesinden ötürü uğranılan zararların tazmini yoluna da gidilebilmesi gerektiği kanısındayız.

Vatandaşlıkla ilgili idarî kararların geri alınmasının geçmişe etkili sonuçlar doğurmasının bir yansıması olarak, geri alma kararı verilinceye dek doğan hukukî sonuçların akıbeti de önemlidir. Vatandaşlıkla ilgili kararlar, geri alındığı ana dek uygulama bulmaya devam edeceğinden, ilgililer lehine bazı hakların doğması olağandır. Zira geri alınan bir idarî karar, hiç verilmemiş sayılacağından bu karara dayanılarak kazanılan hakların korunup korunmayacağı bir sorundur. Örneğin, bir yabancıymın Türk vatandaşlığına alınmak üzere başvuruda bulunması ve Kanunda aranan tüm şartları taşıyor olması dikkate alınarak hakkında İçişleri Bakanlığı tarafından vatandaşlığa alınmasına yönelik karar verilmesi ihtimalinde, bu kişi artık Türk vatandaşlığı statüsünün tanıdığı hakları kullanabilecektir. Bu çerçevede, geri alma kararı ile vatandaşlıklarını kaybeden kişilerin, vatandaş oldukları zamanda yapmış oldukları işlemlerin de ortadan kalkması gerekir¹⁶². Örneğin bir kimse, Türk vatandaşı olmakla birlikte seçme ve seçilme hakkına sahip olacaktır. Bu kişinin Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra belediye meclisi üyesi seçilmesi ihtimalinde, yetkili makamın hatası sonucu hukuka aykırı olarak kazanılan vatandaşlığın geçmişe etkili şekilde geri alma kararı ile kaybedilmesi, seçim zamanında vatandaş sıfatını haiz olmaması nedeniyle seçilme hakkının mevcudiyetini de ortadan kaldıracığından, mevcut belediye meclisi üyeliğinin sona ermesi sonucuna vardıracağıdır¹⁶³.

Geri alma kararı ile idarenin aynı zamanda etkiyi giderme görevi de bulunduğundan¹⁶⁴ vatandaşlıkla ilgili olarak verilen kararın geri alınmasının bir yansıması olarak, vatandaşlık

¹⁶¹ ÇAĞLAYAN, s. 45.

¹⁶² ONAR, s. 554.

¹⁶³ Doktrinde böyle bir ihtimalde, bu kişinin girdiği seçimin de geçerli olmaması ve söz konusu belediye meclisinin ve kararlarının da yok sayılması gerektiğine işaret edilmektedir. Konuya ilişkin bir örnek için bkz. ONAR, s. 554.

¹⁶⁴ GÜNDAY, s. 175.

statüsünün bir sonucu olarak alınan yetki belgesi, izin, ruhsatname gibi belgelerin de geri alınması gerekir¹⁶⁵. Örneğin, avukatlık yapabilmek için gerekli olan ruhsatname vatandaşı olunduktan sonra alınmışsa, vatandaşlığın geri alınması ile birlikte bu belgenin de hükümsüz kılınması gereği ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı kararların geri alınmasının geçmişe etkili sonuçlar doğurması, gerek hakkında karar alınan kişi gerek bu kişiye bağlı olarak haklarında karar alınan diğer kişiler bakımından ağır sonuçlara neden olabilmektedir. Her ne kadar geri alma bakımından dava açma süresinin esas alınması, geçmişe etkili hüküm doğurmanın ağır sonuçlarını önlemede makul bir çözüm olarak görülsün¹⁶⁶ de, özellikle Türk vatandaşlığının kazanılması kararının iptaline ilişkin TVK md. 31'deki düzenleme karşısında yetersiz kalmaktadır. Zira geri almanın hukukî sonuçlarının doğduğu an ile vatandaşlığa alınma kararının iptalinin hukukî sonuçlarının doğduğu an karşılaştırıldığında, hakkaniyete aykırılık açıkça görülebilir. Buna göre, ilgilinin yalan beyanı ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi, bir diğer ifadeyle, iyi niyetli olunmadığı hâlde kazanılan vatandaşlık kararının iptali ihtimalinde geleceğe etkili hukukî etki doğmakta iken, bir kimsenin kendisinden istenen bilgi veya belgeleri tam olarak verdiği hâlde, aslında vatandaşlığa alınmaması gerekirken tamamen yetkili makamların kendi kusuru neticesinde kazanılan vatandaşlık kararının geri alınması, geçmişe etkili hukukî etki doğurmaktadır. Bu bakımdan, geçmişe etkili sonuçlar doğurması nedeniyle daha ağır sonuçların ortaya çıkmasına yol açan¹⁶⁷ geri alma iptalle kıyaslandığında, iptalin, yalan beyanda bulunan veya önemli hususları gizleyen kötü niyetli kişilerin lehine olacağı açıktır. Böyle bir sonucun iyi niyet, dürüstlük, hakkaniyet, vatandaşlığın devamlılığı, hukukî istikrar ilkeleriyle bağdaşmadığı ifade edilmektedir¹⁶⁸. Örneğin, iptal kararı verinceye dek, vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişinin vatandaşlık statüsüne dayanarak yaptığı hukukî işlemler ve haklar korunacaktır. Aynı şekilde, vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişi henüz Türk vatandaşı iken soy bağı esasına göre Türk vatandaşı olmuş çocuklarının ya da kendisiyle evlenerek Türk vatandaşlığı kazanmış eşinin ve yahut da kendisi tarafından evlat edinildiğine dayanılarak Türk vatandaşlığı kazanmış evlatlığının vatandaşlık statüleri aynen muhafaza edilecektir¹⁶⁹. Bu gerekçelerle, kanun

¹⁶⁵ BAYATA CANYAŞ, s. 353.

¹⁶⁶ BAYATA CANYAŞ, s. 358.

¹⁶⁷ GÜNGÖR, s. 199.

¹⁶⁸ GÜNGÖR, s. 199.

¹⁶⁹ Vatandaşlığa alınma kararının hukukî sonuçları çerçevesindeki tespitler için bkz. GÜNGÖR, s. 199.

koyucunun, vatandaşlıkla ilgili hukuka aykırı kararların geri alınması yerine, geleceğe etkili hüküm doğuran kaldırma yolunu tercih etmesi daha makul bir çözüm olurdu¹⁷⁰.

Sonuç

Geri almanın süresi ve hukukî sonuçları üzerinde idare hukukunda yaşanan tartışmalar, vatandaşlık gibi siyasî bir hakkın kazanılması veya kaybı kararlarının hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle geri alınmasında daha da hassasiyet kazanmaktadır. Bu çerçevede, Türk vatandaşlığının kazanılması ya da kaybına ilişkin hukuka aykırı kararların geri alınması, Türk vatandaşlık hukuku düzenlemeleri dikkate alındığında bazı tartışmalara yol açmaktadır.

Türk vatandaşlığını kazanma kararının iptalinin, idare hukukundaki kaldırma müessesesi uyarınca geleceğe etkili hüküm doğurması, Türk vatandaşlığını kazandıran kararın geri alınmasının geçmişe etkili hukukî sonuçları karşısında hakkaniyete uygun değildir. Zira yalan beyanda bulunan ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizleyen bir kimsenin hukuka aykırı şekilde vatandaşlık kazanmasına neden olan kararın iptali yoluna gidilmesi hâlinde, iptal kararından itibaren geleceğe etkili hukukî sonuç doğacaktır. Buna karşın, tamamen idarenin kusuru sonucunda hukuka aykırı şekilde verilen vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin bir karar ise, geçmişe yönelik hüküm doğuracağından, geri alma kararı verilinceye dek yapılan hukukî işlemlerin de geçersizliği sonucuyla karşı karşıya kalınacaktır. Bu iki ihtimal göz önüne alındığında, yalan beyanda bulunan ya da yetkili makamlara beyan edilmesi gereken vatandaşlığın kazanılması ile ilgili önemli hususları gizleyen, bir diğer ifadeyle, idareyi aldatan bir kimse, vatandaşlıkla ilgili karardaki hukuka aykırılık kendi kusurundan kaynaklanmayan iyi niyetli bir kişi karşısında adeta koruma görmektedir. Bu gerekçeyle, öncelikle TVK md. 40'daki vatandaşlığın kazanılması ya da kaybına ilişkin hukuka aykırı kararların geri alınması yerine kaldırılmasının tercih edildiği bir düzenleme değişikliğinin kanun koyucu tarafından yapılması gerektiği kanısındayız. Hukuka aykırı şekilde verilen vatandaşlığın kazanılması kararlarının kaldırılması, iyi niyetli kişiler bakımından geleceğe etkili hüküm doğuracağından, kötü niyetli olduklarından dolayı haklarında vatandaşlığa alınma kararının iptali yoluna gidilen kişilerle mukayese edildiğinde hakkaniyete aykırı bir sonucun ortaya çıkmasına da engel olunmuş olacaktır.

¹⁷⁰ Geri almanın vatandaşlığın kazanılması kararları ile vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin diğer kararların sona erdirilmesi konusunda vatandaşlık hukukuna uygun bir yöntem olmadığına yönelik bir tespit için ayrıca bkz. GÜNGÖR, s. 200.

TVK’da geri alma yerine kaldırma yolunun öngörülmesi gerektiğine ilişkin teklifimiz bir yana, geri almaya ilişkin yürürlükteki düzenlemenin bugün için uygulanmasında bazı tartışmaların ortaya çıktığı bir gerçektir. Öncelikle belirtilmelidir ki, geri alma konusu kararlar, idarî işlemin unsurları, bir diğer ifadeyle, TVK hükümleri bağlamında belirlenecek yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları bakımından eksikliği tespit edilen Türk vatandaşlığının kazanılması ya da kaybına ilişkin kararlardır.

Hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle geri alınacak vatandaşlıkla ilgili kararların hak doğurucu nitelik taşıyıp taşımadığı ayrımı, geri almanın süresinin belirlenmesi noktasında önemlidir. Buna göre, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin gerek kurucu gerek bildirici kararlar, bir kimsenin vatandaşlık statüsüne girmesine neden olacağından hak doğurucu özellik gösterir. Her ne kadar vatandaşlık statüsü, haklar yanında bazı yükümlülüklerle tâbi olmayı gerektirse de, hakların yükümlülüklerle kıyasen ağırlığı söz konusudur. Danıştay içtihatlarında bir tutarlılık bulunmamakla birlikte, vatandaşlığın kazanılmasına yönelik hukuka aykırı kararlar, ancak idarî yargıdaki altmış günlük dava açma süresi içinde geri alınabilmelidir. Bu sonucun, vatandaşlık hukuku alanında hukukî güvenlik ve istikrar ilkelerine hizmet edeceğinde şüphe yoktur. Vatandaşlığın kaybına ilişkin kararlar ise, mevcut vatandaşlık statüsünün ve buna bağlı olarak doğan hakların sona ermesine neden olacağından hak doğurucu bir özellik göstermez. Dolayısıyla, vatandaşlığın kaybı kararlarının geri alınmasının herhangi bir süreyle sınırlandırılmaması gerekir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- ATAY, E. Ethem; İdare Hukuku, 2. Bası, Ankara, 2009.
- AYBAY, Rona; Vatandaşlık Hukuku, 1. Bası, İstanbul, 2004.
- BAYATA CANYAŞ, Aslı; Hukukî Şartlar Oluşmadan Verilmiş Olan Türk Vatandaşlığını Kazanma Kararının Geri Alınmasında Süre Sorunu, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 114, 2014, s. 347-360.
- BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, Gülüm; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 108, 2013, s. 211-258.
- BÜLBÜL, Erdoğan; İdarî İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması, İstanbul, 2010.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan; İdarî İşlemin Geri Alınması Üzerine, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 4, S: 1-2, 2000, s. 43-58.
- DOĞAN, Vahit; Türk Vatandaşlık Hukuku, 13. Baskı, Ankara, 2016.
- DURAN, Lütfi; İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul, 1982.
- EKŞİ, Nuray/ÖZELÇİ, M. Aytaç; Nazım Hikmet'in Türk Vatandaşlığından Çıkarılmasına İlişkin Kararların Değerlendirilmesi, İstanbul Barosu Dergisi, C: 82, S: 5, 2008, s. 2299-2331.
- ERDEM, B. Bahadır; Türk Vatandaşlık Hukuku, 5. Bası, İstanbul, 2016.
- GİRİTLİ, İsmet/BİLGİN, Pertev/AKGÜNER, Tayfun; İdare Hukuku, 3. Bası, İstanbul, 2008.
- GÖZLER, Kemal; İdare Hukuku, C. I, 2. Baskı, Bursa, 2009.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/TAN, Turgut; İdare Hukuku, C: I, Genel Esaslar, 8. Bası, Ankara, 2011.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; Yönetim Hukuku, 30. Bası, Ankara, 2012.
- GÜNDAY, Metin; İdare Hukuku, 10. Baskı, Ankara, 2015.
- GÜNGÖR, Gülin; Tabiiyet Hukuku, 4. Bası, Ankara, 2016.
- <http://www.idarehukuku.net/mevzuat/Genel-Idar-Usul-Kanunu-Tasarisi.html>
- <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf>
- Kazancı İçtihat Bankası

NOMER, Ergin; Türk Vatandaşlık Hukuku, 22. Bası, İstanbul, 2016.

ONAR, S. Sami; İdare Hukukunun Umumi Esasları, C: 1, İstanbul, 1966.

ÖZAY, İl Han; Günışığında Yönetim II, Yargısal Korunma, İstanbul, 2010.

SİRMEN, K. Sedat; Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar, Ankara Barosu Dergisi, C: 67, S: 3, 2009, s. 29-45.

TAN, Turgut; İdarî İşlemin Geri Alınması, Ankara, 1970.

TANRIBİLİR, F. Bilge; Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kaybına İlişkin Hükümleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 76, 2008, s. 27-63.

TİRYAKIOĞLU, Bilgin; Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Eleştirel Analizi, Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler, Uluslararası Sempozyum, 15-16 Mayıs 2009, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s. 24-66.

ULUOCAK, Nihal; Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul, 1968.

YAYLA, Yıldızhan; İdare Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, 2010.